

RADA MIASTA ŁAŃCUTA

ul. Plac Sobieskiego 18
37-100 ŁAŃCUT

OA.0007.52.2023

UCHWAŁA Nr LXVII/447/2023

RADY MIASTA ŁAŃCUTA

z dnia 29 listopada 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łańcuta na lata 2024-2027”

Na podstawie art.18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1688 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 951, 1688, 1904), Rada Miasta Łańcuta uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łańcuta na lata 2024-2027 w brzmieniu stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Łańcuta.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady: Mirosław Rzeszółko

**Załącznik
do Uchwały Nr LXVII/4472023
Rady Miasta Łańcuta
z dnia 29 listopada 2023 r.**

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2024-2027**

SPIS TREŚCI

I. WPROWADZENIE.....	5
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA I CELE GMINNEGO PROGRAMU W ŚWIELE USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI	9
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	11
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	21
IV.1. Programy krajowe. Korelacje <i>GPOnZ</i> z dokumentami obowiązującymi na poziomie krajowym	21
– <i>Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami</i> ,	21
– <i>Narodowa Strategia Rozwoju Kultury</i> ,	21
– <i>Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030</i>	21
IV.2. Programy województwa podkarpackiego. Korelacje <i>GPOnZ</i> z dokumentami obowiązującymi na poziomie województwa.....	22
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	27
V.1. Programy gminy. Korelacje <i>GPOnZ</i> z dokumentami obowiązującymi na poziomie samorządu miasta	27
V.2. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego	34
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA ŁAŃCUTA. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	57
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. CELE, PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA	63
VIII. ZARZĄDZANIE GMINNYM PROGRAMEM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2024-2027.....	69
VIII.1. Instrumentarium realizacji gminnego programu	69
IX. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA.....	73
WYBRANA LITERATURA:.....	79

I. WPROWADZENIE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łańcuta na lata 2024-2027 (dalej *GPOnZ*) jest już czwartym tego typu dokumentem opracowanym staraniem samorządu miasta, zgodnie z ustawowym obowiązkiem na okres czterech kolejnych lat. Został on sporządzony, podobnie jak poprzednie programy, w oparciu o wskazania i wytyczne zawarte w opracowaniu pt.: *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny* opublikowanym w 2009 r. w „Kurierze Konserwatorskim”¹. Przy sporządzaniu programu pod uwagę wzięto przede wszystkim realne, lokalne uwarunkowania i możliwości samorządu w zakresie realizacji celów wyznaczonych w ustawie. Wskazane kierunki działań i zadania własne są wynikiem analizy nie tylko zagadnień prawnych, dokumentów i programów różnych szczebli, zasobu szeroko pojętego dziedzictwa miasta, lecz również stanu jego zachowania oraz działań podjętych w kierunku jego ochrony w ostatnich latach.

Na wstępie należy zauważyć i podkreślić wiele pozytywnych zmian w Łańcucie, które świadczą o coraz bardziej dojrzałym rozumieniu obowiązku, jaki ciąży na samorządzie w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami miasta. Warto zwrócić uwagę na kilka podjętych lub zrealizowanych już zadań. W pierwszej kolejności na prace projektowe i badawcze przeprowadzone w celu rewitalizacji Rynku, w tym badania archeologiczne na terenie stanowiska archeologicznego nr 9 w Łańcucie (AZP 102-78/11), tj. lokalizacji dawnego ratusza oraz prace projektowe związane z ekspozycją jego relikwów w przestrzeni rynkowej. Olbrzymi zakres prac został wykonany w ramach rewitalizacji Lasu Bażantarnia, jednego z ważnych, historycznych obszarów i zasobów zabytkowej zieleni, odgrywającej istotną rolę w strukturze przestrzennej, krajobrazie i panoramie miasta. Opracowania obejmujące inwentaryzację zabytkowego drzewostanu z oceną stanu zachowania i programami prac konserwatorskich skutkowały także podjęciem prac przy kilku zabytkowych alejach i obszarach, m. in. ul. Kasprowicza, ul. Kazimierza Wielkiego, ul. Reja, ul. Składowej, ul. Piekarskiej, ul. Orzeszkowej, ul. Ogrodowej, ul. Przybosia, ul. Kasińskiego, ul. Sowińskiego.

Jednym z ważniejszych działań samorządu w zakresie polityki konserwatorskiej jest podjęcie uchwał w sprawie przyjęcia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla centrum miasta Łańcuta o powierzchni 269 ha oraz Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego w Łańcucie, obejmującego obszary przy ul. Zielonej, przy ul. Słonecznej, pomiędzy ul. Kraszewskiego, a ul. 29 Listopada, przy ul. Piłsudskiego, pomiędzy ul. Kościuszki a granicą wschodnią miasta Łańcuta o pow. łącznej 205,5 ha. Do roku 2022 obowiązywało czternaście planów pokrywających ponad osiem procent powierzchni miasta. Dwa kolejne wskazane powyżej pokrywają kolejne ok. osiem procent powierzchni. Chociaż jest to niewielki obszar w skali miasta, to posiada duże znaczenie, gdyż obejmuje tereny objęte wpisem do rejestru zabytków, mocno nasycone zabytkową zabudową. Zapisy miejscowych planów zagospodarowania dotyczące zabytków wyznaczyły kierunek

¹ *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, oprac. zespół w skł.: T. Błyszkosz, A. Fortuna-Marek, E. Jagielska, I. Liżewska, B. Oszczanowska, J. Welc-Jędrzejewska, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa 2008.

długofalowej polityki konserwatorskiej zapewniającej, przy ich egzekwowaniu, ochronę zabytkowego zasobu miasta.

Ważna i mocno zauważalna w mieście jest pozytywna zmiana kierunku działań samorządu zmierzających do promocji dziedzictwa kulturowego Łańcuta i rozwoju turystyki. Świadczą o tym nowo wyznaczone szlaki, wydane foldery, przewodniki, mapy, oznakowanie zabytkowych obiektów. Pośród nich: Łańcucka Trasa Turystyczna - szlak, łączący najważniejsze zabytki umiejscowione w centrum miasta, odpowiednio oznakowane i opisane; Spacerownik po łańcuckiej Bażantarni, a ponadto liczne questy, wydarzenia, wykłady, prelekcje promujące dziedzictwo. Są one również wynikiem współpracy z lokalnymi stowarzyszeniami i kompetentnymi osobami. Promocja walorów zabytkowych miasta znacznie bardziej jest czytelna niż w poprzednich latach na stronie internetowej miasta oraz stronach miejskich instytucji, a także mediach społecznościach związanych z turystyką.

Istotne znacznie dla rozwoju miasta w oparciu o potencjał tkwiący w dziedzictwie ma otwarcie Centrum Informacji Turystycznej, z punktem informacyjnym zlokalizowanym w pobliżu synagogi. Należy mieć nadzieję, że skutki działalności i kreowania polityki turystycznej będą widoczne jeszcze bardziej w kolejnych latach.

Analiza stanu zachowania łańcuckich zabytków oraz zadań wyznaczonych do realizacji w licznych dokumentach i programach miasta, konsultacje z pracownikami urzędu miasta dały podstawę opracowania nowego programu opieki nad zabytkami, który służyć ma realizacji ustawowych celów oraz wyznaczenia priorytetów i kierunków działań, a przede wszystkim konkretnych zadań. Te poprzedzone zostały zgodnie z wytycznymi poradnika metodycznego koniecznymi analizami. W związku z powyższym w rozdziałach II, III i IV przedstawiono uwarunkowania formalno-prawne (ze szczególnym uwzględnieniem istotnych zmian w przepisach, jakie nastąpiły w okresie ostatnich czterech lat). Ponadto dokonano analizy najważniejszych, z punktu widzenia ochrony zabytków, dokumentów, strategii i programów szczebla centralnego i wojewódzkiego.

W rozdziale V zatytułowanym *Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego gminy* poddano analizie obowiązujące obecnie dokumenty strategiczne gminy, w kontekście przyjętych założeń dotyczących ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym. Następnie przedstawiono syntetyczną charakterystykę zasobu zabytkowego miasta, kulturowego dziedzictwa materialnego biorąc pod uwagę formy ochrony prawnej a także niematerialnego. (Zrezygnowano ze szczegółowego opisu zabytków i ich historii uwzględnionego w poprzednich programach, dostępnego na stronach internetowych).

W oparciu o analizę uchwalonych dokumentów strategicznych miasta, oględziny zabytków i obszarów zabytkowych przeprowadzonych celowo w okresie lipiec – wrzesień 2023, konsultacje przeprowadzone z pracownikami UM, jednostkami podległymi oraz innymi interesariuszami dokonano oceny stanu dziedzictwa.

W rozdziale VII zdefiniowano założenia programowe, cele, najważniejsze priorytety, kierunki działań i zadania. Równocześnie należy podkreślić, że ostateczny wybór konkretnych zadań w czteroletniej perspektywie realizacji programu był wynikiem nie tylko rozpoznania potrzeb, lecz również realnych możliwości samorządu miasta. W dokumencie uwzględniono

część zadań zaplanowanych w poprzednich programach dla Łańcuta (z różnych powodów niezrealizowanych), które nadal są istotne dla ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta.

W rozdziale VIII dotyczącym zarządzania *GPOnZ* zaproponowano wskaźniki oceny programu, co powinno pomóc w zbiektywizowaniu jego ewaluacji oraz sprawozdaniach z jego realizacji.

W rozdziale IX przedstawiono także aktualne źródła finansowania planowanych zadań.

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA I CELE GMINNEGO PROGRAMU W ŚWIETLE USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 87 pkt. 1. i 3-5 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami, który:

- winien być opracowywany na okres 4 lat;
- służy celom określonym w ustawie;
- przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Ponadto ustawa zobowiązuje burmistrza miasta do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji programu i jego przedstawienia radzie gminy.

Podstawą do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków (Art. 21.).

Natomiast w Art. 87 pkt. 2 ustawy zawarte są najważniejsze cele opracowania programu opieki nad zabytkami, tj:

1. *Uchylony;*
2. *Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
3. *Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
4. *Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
5. *Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
6. *Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
7. *Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

System ochrony zabytków opiera się przede wszystkim na ustawowo określonym systemie prawnym. Do najważniejszych aktów prawnych regulujących sposób ochrony i zarządzania zabytkami w Polsce należą:

- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (art. 5, 6 i 73 oraz jej preambuła);
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z rozporządzeniami wydanymi do tej ustawy;
- Przepisy prawne z innych aktów prawnych, mające związek z ochroną zabytków, m.in.:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym;

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym znowelizowana ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw;

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. prawo budowlane,

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji,

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 2007 r.

Konstytucja RP w rozdziale I RZECZPOSPOLITA zawiera Art. 5., który stanowi, iż: *Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.* Można zauważyć, że ustawa zasadnicza kreuje w ten sposób zarówno rangę zagadnień ochronnych, jak i podstawy budowania ładu prawnego. Stawianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na równi z podstawowymi prawami człowieka oraz suwerennością i niepodzielnością państwa jest wymownym sygnałem wskazującym na powszechne i istotne znaczenie tej problematyki w skali państwa. W ślad za ustawą zasadniczą, kwestie poszanowania dziedzictwa kulturowego i naturalnego znajdują odzwierciedlenie w kolejnych aktach prawnych i dokumentach systemowych.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami²

² Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568. Tekst jednolity opracowano na podstawie: t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z 2023 r. poz. 951, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20031621568/U/D20031568Li.pdf>, dostęp: 6 lipca 2023 r..

Ustawa jest najważniejszym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in.: pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, ich ewidencjonowania etc.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska (art. 4).

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

Do kompetencji samorządu miasta należą zarówno działania odnoszące się do ochrony zabytków, jak i dotyczące opieki nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów oraz historycznych obszarów, których gmina jest właścicielem.

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz określa przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony.

Formami ochrony zabytków są:

1. wpis do rejestru zabytków

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku

wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2. uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego (po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków).
3. utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 7).

Dwie ostatnie formy – park kulturowy oraz ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pozostają w gestii samorządów gminnych. Osobna rola przypada gminnej ewidencji zabytków, która choć niewymieniona wśród zasadniczych form ochrony zabytków, charakter formy ochrony przybiera. Jest to kolejna prerogatywa gminy dotycząca sprawowania ochrony zabytków na samorządowym szczeblu lokalnym. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków³ (art. 22. p. 5).

Ustawa określa również obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22. p. 4);

³ Punkt ten utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18);
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Istotne dla prowadzonych przez gminę zadań są zapisy w art. 19 ustawy po zmianach⁴:

Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o ustaleniu realizacji inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się ochronę:

- zabytków objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa powyżej.

Szczegółowo określone obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem zapisane są w ustawie w art.: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72.

W kontekście sprawowania skutecznej ochrony zabytków ważna jest możliwość udzielania dotacji przez samorząd lokalny (i samorzady wszystkich szczebli) na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Art. 81.1 stanowi, iż: *W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.*

⁴ Art. 23 Ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023 r. poz. 1688.

Należy zwrócić uwagę, że obiekty zabytkowe, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna. Od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. Zakaz ten dotyczy także robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie (art. 10 a)⁵.

Szczegółowe ustalenia i rozwiązania w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami określone są w aktach wykonawczych do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁶.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁷

Na charakter i zakres wykonywania działań ochronnych i zarządczych w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, znaczący wpływ ma organizacja i sposób działania podmiotu

⁵ Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw).

⁶ Są to następujące rozporządzenia: Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 02 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018, poz. 1609); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011, nr 113, poz. 661); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 poz. 1674); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212, poz. 2153); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. 2004 nr 124, poz. 1304); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30, poz. 259); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71, poz. 650); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. 2004 nr 75 poz. 706); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2004 nr 120, poz. 1302); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2011 nr 50 poz. 256); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89, poz. 510); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2014 poz. 110); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz.U. 2015 poz. 1275).

⁷ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95. Tekst ujednolicony pracowano na podstawie: t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572.

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19900160095/U/D19900095Lj.pdf>, dostęp 6 lipca 2023 r.

bezpośrednio odpowiedzialnego za dane miejsce. W kontekście realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Łańcuta, istotne znaczenie ma zatem akt prawny odnoszący się do zasad funkcjonowania administracji lokalnej, który określa ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.

Ustawa zalicza sprawy z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami do zadań własnych gminy jako jednostki samorządu terytorialnego najniższego szczebla.

Wymienione w Art. 7 ustawy zadania własne samorządu gminy obejmują m.in. zagadnienia odnoszące się wprost bądź pośrednio do ochrony zabytków. Należą do nich w szczególności zadania, które obejmują następujące kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy;
- tworzenia warunków do wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej;
- współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów działalności pożytku publicznego i wolontariatu.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁸ znowelizowana ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw⁹

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym określa: zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa mówi, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Nowelizacja ustawy polegająca na zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz

⁸ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, t.j. Dz.U. 2023 r., poz. 977, 1506, 1597, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030800717/U/D20030717Lj.pdf>, dostęp: 11 września 2023.

⁹ Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023 poz. 1688, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20230001688>, dostęp: 11 września 2023 r.

niektórych innych ustaw, opublikowana 24 sierpnia 2023 r. będzie wchodzić w życie etapami. Część przepisów wejdzie w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia ustawy, ale część, zgodnie z art. 78, wejdzie w życie z początkiem 2025 i 2026 roku.

Do najważniejszych zmian należy zamiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego na plan ogólny, który będzie aktem prawa miejscowego. Ustalenia zawarte w planie ogólnym będą wiążące zarówno dla planów miejscowych oraz dla decyzji o warunkach zabudowy. Plan będzie musiał również uwzględniać ochronę zabytków. Zgodnie z art. 23. zmiany ustawy, określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnić będzie trzeba ochronę zabytków nieruchomych zarówno objętych formami ochrony, o których mowa a art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wraz z otoczeniem, jak i ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków .

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń wyżej wymienionych planów.

Ustawa nakłada na burmistrza miasta obowiązek uzgodnienia projektu planu z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do wskaźników i parametrów zabudowy i zagospodarowania terenu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy terenu następować będzie w drodze decyzji o warunkach zabudowy. Nowe decyzje WZ będą ważne przez 5 lat od dnia, w którym staną się prawomocne. Tyle czasu inwestor będzie miał na uzyskanie np. pozwolenia na budowę czy też rozpoczęcie realizacji inwestycji.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane¹⁰

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz w odniesieniu do obiektów w gminnej ewidencji zabytków. W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie pozwolenia na budowę. Organ

¹⁰ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, Dz. U. 1994 Nr 89 poz. 414, Opracowano na podstawie: t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 682, 553, 967; <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19940890414/U/D19940414Lj.pdf>. Dostęp: 8 lipca 2023 r.

wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9).

Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 7). Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 39 ust. 1). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2). Natomiast w odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3).

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji¹¹

Ustawa określa zasady oraz tryb przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji. Ustawa określa m.in. zasady i tryb wyznaczania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji; zasady sporządzania oraz zawartość gminnego programu rewitalizacji (art.14-24). W przypadku, gdy jest to uzasadnione specyfiką obszaru rewitalizacji burmistrz, po podjęciu przez radę gminy uchwały o przystąpieniu do sporządzenia gminnego programu rewitalizacji musi wystąpić o zaopiniowanie projektu tego programu przez – właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków – w zakresie form ochrony zabytków (art. 17. ust. 2 pkt 4b). W przypadku gdy ustalenia gminnego programu rewitalizacji są niezgodne ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, przeprowadza się postępowanie w sprawie zmiany tego studium, w celu jego dostosowania do gminnego programu rewitalizacji (art. 20. 1.)

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu¹²

¹¹ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Dz.U. 2015 poz. 1777. Opracowano na podstawie: t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 485, z 2023 r. poz. 28.

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001777/U/D20151777Lj.pdf>. Dostęp: 8 lipca 2023 r.

¹² Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony Krajobrazu, Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1688.

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150000774/U/D20150774Lj.pdf>. Dostęp: 8 lipca 2023 r.

W kontekście istotnych dla samorządu lokalnego działań w zakresie kształtowania krajobrazu oraz estetyzacji i podniesienia jakości przestrzeni publicznych, w tym historycznych układów przestrzennych istotne są przepisy ww. ustawy, zwanej ustawą krajobrazową.

Ustawa ta wprowadziła szereg zmian w obowiązujących ustawach, które są istotne dla poprawy kształtowania krajobrazu kulturowego. Dla samorządu gminy ważne jest wprowadzenie przepisów dotyczących kompleksowego uregulowania kwestii dotyczących reklam. W tym zakresie ustawa krajobrazowa umożliwi gminom m.in. wprowadzenie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń; ustalania ich gabarytów, standardów jakościowych i rodzaju materiałów. Na określonych obszarach samorząd gminy może też ustalać zakazy sytuowania ogrodzeń, umieszczania tablic i urządzeń reklamowych (z wyłączeniem szyldów). Zasady te i zakazy samorząd wprowadzać może poprzez Uchwałę Rady Gminy mającą charakter prawa miejscowego – tzw. uchwała reklamowa. Dodatkowo dla obszarów z uchwalonymi zasadami i warunkami gmina może wprowadzić opłatę reklamową od posiadania tablic i urządzeń reklamowych. Zgodnie z tymi przepisami wprowadzenie takich ustaleń nie będzie już możliwe w planach miejscowych, ale wyłącznie w uchwale reklamowej, wydawanej na podstawie art. 37a znowelizowanego brzmienia ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Wyjątek dotyczy planów miejscowych, do sporządzania których przystąpiono do 11 września 2015 r.

Umowy międzynarodowe

W kontekście uwarunkowań prawnych warto też zwrócić uwagę na ratyfikowane przez Polskę umowy międzynarodowe, które należą do źródeł prawa powszechnie obowiązującego. Oznacza to, że są one źródłem praw w krajowym porządku prawnym. W obszarze istotnym dla ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Rzeczpospolita Polska ratyfikowała oraz opublikowała w Dzienniku Ustaw umowy międzynarodowe, do których przestrzegania zobowiązane są organy administracji publicznej oraz obywatele (art. 87 ust. 1 Konstytucji RP). Umowy w dziedzinie ochrony zabytków, to w szczególności Konwencje UNESCO oraz Konwencje Rady Europy¹³.

¹³ Wśród konwencji UNESCO są to przede wszystkim:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji, oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14 maja 1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212 i II Protokół z 1999 r.)
- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106).
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191).
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony kulturowego dziedzictwa niematerialnego (2003) (Dz.U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018).

Wśród ratyfikowanych Konwencji Rady Europy są to m.in.:

- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 210).
- Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 r. Nr 14, poz.98) oraz bogaty dorobek UNESCO w obszarze ochrony zabytków, będący źródłem standardów postępowania m.in.:
- Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Karta Wenecka) przyjęta w Wenecji w dniach 25-31 maja 1964 r.
- Międzynarodowa Karta Ogrodów IFLA-ICOMOS(Karta Florencka przyjęta 15 grudnia 1981 r.)
- Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru (1989 r.).
- Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011 r.).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

IV.1. Programy krajowe. Korelacje *GPOnZ* z dokumentami obowiązującymi na poziomie krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Łańcuta na lata 2024-2027 powinien być zgodny z założeniami i celami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami oraz szeroko pojętego zarządzania dziedzictwem kulturowym. Polityka ta określana jest przede wszystkim w następujących dokumentach:

- *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,*
- *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury,*
- *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.*

Okres obowiązywania *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2023*, *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury wraz z Uzpełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020* oraz *Narodowego Programu Kultury „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020”* został zakończony. Do czasu opracowania *GPOnZ* powyższe dokumenty na kolejne lata nie zostały uchwalone.

Korelacje *GPOnZ* z *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*¹⁴

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju to najważniejszy rządowy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Znaczenie tego dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju*. Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. *Koncepcja* kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. W znacznym zakresie uwzględnia również problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej. Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano: ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu; wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym; wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na

¹⁴ Dokument przyjęty został Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, M.P. 2012 poz. 252.

terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich; wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

IV.2. Programy województwa podkarpackiego. Korelacje GPOnZ z dokumentami obowiązującymi na poziomie województwa

Korelacje GPOnZ z *Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025*¹⁵

GPOnZ wpisuje się w priorytety *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025*. Jako cel strategiczny programu uznano „Wzmacnianie systemu ochrony zabytków w celu kształtowania pamięci i szacunku dla przeszłości jako siły budującej więź społeczną i otwierającej nowe perspektywy rozwoju w przyszłości”. Realizacji tego celu służą następujące priorytety:

PRIORYTET I Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju – budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego **/działania badawcze, edukacyjne, promocyjne/**.

PRIORYTET II Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa **/działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego/**.

PRIORYTET III Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego **/działania organizacyjne i zarządcze, koordynacja i współpraca, dążenie do efektu synergii działań/**.

Celowi strategicznemu programowi oraz wyznaczonym priorytetom podporządkowane są kierunki działań oraz zadania. Dla realizacji celów programu wskazano:

- działania i zadania związane ze strefą edukacyjną i promocyjną dla priorytetu I;
- działania finansowe, zabezpieczające oraz monitorujące stan zachowania zabytków dla priorytetu II;
- działania tworzące koalicję w pozyskiwaniu środków, finansowaniu i realizowaniu zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego oraz działania związane z kształtowaniem polityki województwa przez uwzględnianie w dokumentach zarządczych i planistycznych uwarunkowań i zadań w zakresie poszanowania dziedzictwa kulturowego dla priorytetu III.

¹⁵ Program przyjęty został Uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego Nr LVI/972/22 z dnia 28 grudnia 2022 r.

Sformułowane priorytety i kierunki działań służyć mają przede wszystkim poprawie stanu zachowania zasobu zabytkowego i właściwemu kształtowaniu krajobrazu kulturowego, przy założeniu, że realizacja działań odbywać się będzie przy zaangażowaniu wszystkich jst, instytucji działających w tej sferze i zainteresowanych środowisk. Program podejmuje też zagadnienia ochrony dziedzictwa niematerialnego jako ważny aspekt społeczny, zwłaszcza dla budowania tożsamości i więzi regionalnych. Program pełnić ma także rolę promującą ideę ochrony zabytków.

Taki sposób formułowania i realizowania priorytetów, celów i działań, ukierunkowanych na ochronę dziedzictwa materialnego i niematerialnego, przy równoczesnym jego wykorzystaniu dla szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego jest także założeniem *GPOnZ* Miasta Łańcuta.

Wysoka wartość zabytkowa dziedzictwa kulturowego Łańcuta została w wojewódzkim programie dostrzeżona. Najszerzej, jako zabytek o uznanych wartościach w skali ogólnopolskiej, przedstawiono wpisany na Listę Pomników Historii zespół zamkowo-parkowy. Równocześnie wskazano inne zabytkowe zespoły i pojedyncze obiekty, m.in. czytelny średniowieczny układ urbanistyczny, liczne wille z XIX i XX w., synagoga określona jako *jeden z najcenniejszych obiektów żydowskiej architektury sakralnej w województwie podkarpackim*¹⁶, wyjątkowy w skali województwa zespół zabudowy folwarcznej (Folwark na Górnem i Folwark na Dolnem), zespół koszarowy, okazałe budynki użyteczności publicznej, cenne założenia zieleni (zespół alej, Dębnik, Bażantarnia), łańcuckie cmentarze i sztuka sepulkralna – wszystko to sprawia, że Łańcut jawi się w skali województwa podkarpackiego jako miejsce wyjątkowe. Muzeum-Zamek w Łańcucie wskazano także jako największy w skali województwa zasób zabytków ruchomych o wysokich wartościach zabytkowych.

Korelacje Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Łańcuta na lata 2024-2027 ze Strategią rozwoju województwa – Podkarpackie 2030¹⁷

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Łańcuta na lata 2024-2027 jest dokumentem programowym skorelowanym z założeniami strategii rozwoju województwa w zakresie ochrony, wykorzystania i promocji dziedzictwa kulturowego.

W związku z powyższym odwołuje się bezpośrednio do aktualnie obowiązującej *Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030*.

Strategia jest kluczowym dokumentem samorządu województwa, który określa kierunki rozwoju oraz priorytety i główne działania zmierzające do osiągnięcia wyznaczonych celów. Główny cel strategii określono w sposób następujący: *Odpowiedzialne i efektywne wykorzystanie zasobów endo- i egzogenicznych regionu, zapewniające trwałą, zrównoważony i terytorialnie równomierny rozwój gospodarczy oraz wysoką jakość życia*

¹⁶ WPOnZ, s. 70.

¹⁷ Dokument przyjęty Uchwałą Nr XXVII/458/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 września 2020 r.

*mieszkańców województwa*¹⁸. Zagadnienia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte zostały w obszarze tematycznym „Kapitał ludzki i społeczny”, priorytet „Kultura i dziedzictwo kulturowe”. Przewidywane działania związane z dziedzictwem kulturowym to m.in.:

Tworzenie warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców:

- monitorowanie inicjatyw oraz prowadzenie badań w obszarze kultury we współpracy z przedstawicielami sektora kultury, edukacji i instytucjami naukowo-badawczymi;
- tworzenie bogatej oferty kulturalnej wraz z poprawą jej dostępności oraz inicjowanie działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych i budowy więzi lokalnych;
- stwarzanie warunków sprzyjających wzrostowi kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, m.in. poprzez rozwój edukacji kulturowej;
- wsparcie twórców oraz stymulowanie rozwoju kultury poprzez programy stypendialne, konkursy tematyczne i nagrody;
- promocja regionu oraz popularyzacja jego kultury poprzez rozwój turystyki kulturowej;
- popularyzacja kultury i dziedzictwa kulturowego, w tym dziedzictwa przemysłowego i technicznego oraz niematerialnego, jako elementu umacniania tożsamości regionalnej oraz pomnażania kapitału ludzkiego i społecznego;
- rozwój działań i form instytucjonalnej oraz pozainstytucjonalnej ochrony i popularyzacji dziedzictwa Kresów, w tym Portalu Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej;
- stworzenie Podkarpackiego Szlaku Filmowego wychodzącego naprzeciw potrzebie opracowania i upowszechniania filmowego dziedzictwa kulturowego regionu oraz przygotowanie oferty profesjonalnych wydarzeń filmowych¹⁹.

Wzmacnianie współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego:

- realizacja projektów kulturowych o randze ponadregionalnej i międzynarodowej;
- integracja działań z przedsięwzięciami w obszarze przemysłów kultury, w szczególności przemysłu filmowego;
- inicjowanie i wspieranie procesów na rzecz tworzenia silnych marek kulturowych o znaczeniu ogólnopolskim i międzynarodowym;
- sieciowanie podmiotów zaangażowanych w tworzenie, ochronę, udostępnianie, popularyzację kultury oraz dziedzictwa kulturowego w celu integracji działań w obszarze kultury;
- promowanie i wspieranie waloryzacji dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenie gospodarczego i społecznego ich wykorzystania poprzez tworzenie partnerstw między sektorem publicznym i prywatnym²⁰;

Infrastruktura kultury i zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego:

¹⁸ *Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030*, s. 66.

¹⁹ *Tamże*, s. 83.

²⁰ *Tamże*, s. 84.

- ochrona obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo jako element działań prorozwojowych i prospołecznych;
- restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym przemysłowego w celu tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych;
- poprawa jakości, poszerzanie i budowa nowej infrastruktury kultury, m.in. poprzez realizację projektów adaptacyjnych, modernizacyjnych i technologicznych w instytucjach kultury;
- realizacja projektów digitalizacyjnych oraz informatycznych mających na celu ułatwienie i poszerzenie dostępu do kultury²¹.

Korelacje GPOnZ z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego. Perspektywa 2030²²

Politykę przestrzenną województwa najpełniej określa plan zagospodarowania przestrzennego. Plan wskazuje jakimi działaniami w obszarze kształtowania, użytkowania i przekształcania przestrzeni należy zmierzać do osiągnięcia celów zapisanych w strategii rozwoju województwa. Ochrona dziedzictwa kulturowego zajmuje ważne miejsce w planie wojewódzkim. Dziedzictwo kulturowe i jego ochrona zostało zanalizowane w części dotyczącej uwarunkowań oraz zawarte w kierunkach rozwoju i polityce przestrzennej. Główne kierunki polityki przestrzennej w tym zakresie, mające na celu ochronę cennych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz przeciwdziałanie niekorzystnym zjawiskom podzielono na następujące obszary:

- Zachowanie i ochrona zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych,
- Zachowanie i ochrona walorów przestrzeni w tym walorów krajobrazu kulturowego,
- Zachowanie i ochrona współczesnego materialnego dziedzictwa kulturowego,
- Rozwijanie sieci szlaków kulturowych, jako istotnego elementu spajającego zasoby kulturowe województwa,
- Ochrona pozostałych zasobów i elementów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów niematerialnych.

Zgodnie z dokonanym w planie zagospodarowania podziałem województwa na obszary funkcjonalne, miasto Łańcut jest częścią Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (ROF). W kierunkach rozwoju i polityce przestrzennej ROF wskazano szereg działań istotnych z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego Łańcuta. Są to przede wszystkim:

- Rewaloryzacja historycznego układu urbanistycznego Łańcuta,
- Utworzenie parku kulturowego – zespół staromiejski Łańcuta wraz z zespołem pałacowo-parkowym,
- Tworzenie nowych szlaków kulturowych oraz tras turystycznych wykorzystujących elementy kulturowe,

²¹ Tamże, s. 84-85.

²² Plan przyjęty został Uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego nr LIX/930/18 z dnia 27 sierpnia 2018 r. zmieniającą uchwałę w sprawie uchwalenia planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Podkarpackiego.

- Dalszy rozwój turystyczny obszaru, m.in. w oparciu o uznany za pomnik historii Muzeum-Zamek w Łańcucie, zabytki miasta Łańcuta.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

V.1. Programy gminy. Korelacje GPOnZ z dokumentami obowiązującymi na poziomie samorządu miasta

Korelacje GPOnZ ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łańcuta*²³

Studium uwarunkowań, przyjęte uchwałą Rady Miasta, nie jest aktem prawa miejscowego, ale stanowi jedyny obligatoryjny dokument planistyczny, opracowywany dla całego obszaru miasta, a jego zapisy wiążą organy wykonawcze miasta w procedurach sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Dokument ten stanowi też olbrzymi zbiór informacji o mieście i prezentuje – jak wskazuje nazwa – zarówno uwarunkowania, czyli bariery i czynniki rozwoju, jak i kierunki zamierzeń planistycznych.

W okresie obowiązywania GPOnZ na lata 2020-2023 dwukrotnie dokonano zmian studium uwarunkowań (zmiana nr 3²⁴ i zmiana nr 4²⁵). W obszarze zmiany nr 3 Studium nie wystąpiły obszary i obiekty objęte ochroną konserwatorską wynikającą z art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. z 2021 r., poz. 710). Nie wystąpiły również obszary ani obiekty wymagające objęcia ochroną, jak również dobra kultury współczesnej.

Obszar zmiany nr 4 Studium obejmuje tereny ograniczone:

- od wschodu ul. Cetnarskiego,
- od północy ul. Matejki,
- od zachodu ul. 10 Pułku Strzelców Konnych,
- od południa ul. Piłsudskiego.

*Istotnym uwarunkowaniem dla zagospodarowania jest część historyczna, wskazana do rewitalizacji*²⁶. Obszar zmiany studium dotyczy znacznej części obszaru strefy B3 obejmującej zabytkową zabudowę i rozplanowanie ulicy Piłsudskiego, która w dobie zaborów pełniła funkcję drogi cesarsko-królewskiej²⁷. Jednak w treści studium w odniesieniu do obszarów objętych i wskazanych do objęcia ochroną na podstawie przepisów szczególnych w zakresie dziedzictwa kulturowego nie wprowadzono żadnych zmian. Uznano zapewne, że zmiana nr 4 studium nie będzie miała wpływu na uwarunkowania ochronne w tej strefie.

Aktualne pozostają strefy ochrony konserwatorskiej wyznaczone na obszarze miasta w wyniku przeprowadzonych analiz i oceny wartości historyczno-urbanistycznych, kulturowych i architektoniczno-krajobrazowych.

1. strefę „A” - pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej,
2. strefę „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych,

²³ Przyjęte Uchwałą Nr XXXVI/247/2001 Rady Miejskiej w Łańcutie z dnia 31 października 2001 r. z późn. zm.

²⁴ ZMIANA NR 3 STUDIUM uchwalona uchwałą Nr XLII/273/2021 Rady Miasta Łańcuta z dnia 8 września 2021 r.

²⁵ ZMIANA NR 4 STUDIUM uchwalona uchwałą Nr XLV/299/2021 Rady Miasta Łańcuta z dnia 21 grudnia 2021 r.

²⁶ Studium uwarunkowań, s. 22.

²⁷ Studium uwarunkowań, s. 153.

3. strefę „OW” - obserwacji archeologicznej,
4. strefę „E” - ekspozycji zabytkowego zespołu miejskiego,
5. strefę „K” - ochrony krajobrazu.

Strefa „A”-1 obejmuje najcenniejsze zachowane elementy układu przestrzennego miasta Łącuta, które uformowały się w otoczeniu miasta lokacyjnego i były z nim nierozzerwalnie związane.

Strefa „A”-2 obejmuje fragment dawnego założenia folwarku „Na Górnem” na jego południowym krańcu, tj. tzw. obszaru „Starej Likierni”,

Strefa „A”-3 obejmuje teren położony na południe od dawnego Zwierzyńca, na wschód od traktu leżajskiego tzw. „Bażantarnię”,

Strefa „A”- 4 obejmuje obszar zawarty między zabytkowymi alejami i parkiem zamkowym od wschodu,

Strefa „A” –5 obejmuje willę „Trześnik” wraz z otaczającym ją historycznym ogrodem.

Obok tych najcenniejszych obszarów wyznaczono 7 stref B, 3 strefy OW, 8 stref E, 14 punktów i ciągów widokowych oraz 2 strefy K. Wszystkie te strefy zaznaczone zostały na załączniku graficznym *Studium*.

W odniesieniu do poszczególnych obszarów stref (zwłaszcza stref A i B) określono generalne zasady, które należy uwzględniać w procesach inwestycyjnych, zarówno w odniesieniu do historycznej przestrzeni, jak i budynków (ich dachów, elewacji, stolarki okiennej i drzwiowej). Sformułowano też ogólne wytyczne konserwatorskie, które powinny być uwzględniane w przypadku sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Korelacje GPonZ ze Strategią Rozwoju Miasta Łącuta na lata 2021-2027²⁸

We wprowadzeniu do strategii rozwoju stwierdzono, że jest to dokument, który określa długofalowy plan działania samorządu terytorialnego i jest *elementem procesu planowania strategicznego, który umożliwi podejmowanie racjonalnych decyzji w zakresie problematyki przestrzennej, ekologicznej, gospodarczej i społecznej*²⁹.

Strategia rozwoju w pewnym stopniu uwzględnia uwarunkowania i potencjał rozwoju miasta związany z dziedzictwem kulturowym, jednak analizując spójność z innymi dokumentami strategicznymi nie zauważono *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łącuta na lata 2020-2023*. W części diagnostycznej wprawdzie dostrzeżono pewne aspekty związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, m.in. wskazując strefy ochrony konserwatorskiej, ale uznano ten fakt za „niedogodności”. W kontekście możliwości dalszego rozwoju turystyki zwrócono uwagę na atuty Łącuta związane z bogatym zasobem zabytkowym oraz ofertą kulturalną. Jako „atuty przestrzeni miejskiej” wskazano m.in.:

²⁸ *Strategia Rozwoju Miasta Łącuta na lata 2021-2027*, Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XLII/275/2021 Rady Miasta Łącuta z dnia 8 września 2021 r.

²⁹ *Strategia Rozwoju Miasta Łącuta na lata 2021-2027*, s. 1.

- obecność Muzeum-Zamek w Łańcucie oraz parku zamkowego, dzięki rozwojowi turystyki, oddziałuje pozytywnie na ład przestrzenny poprawiając jakość życia w mieście,
- liczne tereny rekreacyjne oraz dostęp do instytucji kultury³⁰.

W podsumowaniu diagnozy sfery przestrzennej zwrócono uwagę, że istotne jest wyrównanie niedoborów w ładzie przestrzennym poprzez zwiększenie powierzchni planów zagospodarowania, zwiększenie ilości ścieżek rowerowych, rewitalizacji kolejnych terenów miasta zgodnie z aktualizowanym Lokalnym Programem Rewitalizacji, inwestycje w zielono-niebieską infrastrukturę (Dębnik, Staw Browarny, Mikośka, Rynek) (...) Działania władz lokalnych, jak i wizja rozwoju, są ograniczone ze względu na ochronę konserwatorską, jaką objęta jest znaczna część obszaru miasta. Nie oznacza to jednak, że inwestycje są niemożliwe do wykonania, muszą one być poparte zgodą konserwatora zabytków, tożsame z jego opiniami i decyzjami³¹.

W diagnozie sfery społecznej wskazano na wykonane w ostatnich latach z inicjatywy samorządu miasta inwestycje w budynkach instytucji kultury (Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Dom Kultury) oraz na szeroki zakres, przeprowadzonych przez zarządcę Muzeum-Zamku w Łańcucie, prac remontowo-konserwatorskich w zespole zamkowo-parkowym.

W ankiecie przeprowadzonej na potrzeby strategii mieszkańcy negatywnie ocenili działalność instytucji kultury w mieście, a wsparcie instytucji kultury było jednym z priorytetów, które wskazano jako istotne³². Wśród wyzwań dotyczących kultury wymieniono poprawę oceny polityki miasta w dziedzinie kultury oraz budowę, rozbudowę, przebudowę Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łańcucie.

W sterze gospodarczej m.in. podkreślono korzyści dla miasta i mieszkańców wynikające z liczby odwiedzających miasto turystów. W podrozdziale dotyczącym turystyki krótko przedstawiono historię miasta oraz liczbę obiektów nieruchomości i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków. Zabytki uznano za główny potencjał rozwoju turystyki. Wśród wyzwań związanych z turystyką wymieniono m.in.: nawiązanie współpracy partnerskiej samorządów, organizacji pozarządowych, osób prywatnych i fizycznych w celu poszerzenia oferty turystycznej, wykreowanie regionalnych produktów turystycznych, promocję różnych kultur związanych z zabytkami i miejscami na terenie miasta³³. W podsumowaniu tej sfery stwierdzono, że Łańcut powinien angażować się w przedsięwzięcia zmierzające do wzmocnienia potencjału turystycznego regionu. Zaproponowano stworzenie e-usług wspierających podróżowanie po regionie. Takie rozwiązanie – aplikacja, miałyby na celu proponować turystom zakwaterowanie, zachęcać do zwiedzania miasta, a nie tylko Muzeum – Zamku w Łańcucie. Z drugiej strony przy wizytach w innych miastach mogłaby proponować zwiedzenie Łańcuta na podstawie odwiedzanych przez turystów miejsc np. synagog, zamków. Istniejące zabytki (...) stanowią dobrą bazę, na której można budować nowe produkty turystyczne³⁴.

³⁰ Strategia Rozwoju Miasta Łańcuta na lata 2021-2027, s. 37.

³¹ Tamże, s. 38.

³² Tamże, s. 57.

³³ Tamże, s. 75.

³⁴ Tamże, s. 75.

Z badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców Łańcuta za ważne aspekty funkcjonowania i rozwoju miasta uznano m.in. estetykę terenów publicznych oraz inwestycje w tereny z potencjałem do spędzania wolnego czasu ze szczególnym uwzględnieniem rewitalizacji Stawu Browarnego lub Bażantarni.

Planowane działania, które korelują z działaniami i zadaniami GPOnZ wpisane zostały w cel strategiczny *Rozwój nowoczesnych usług turystycznych* (Cel strategiczny II), w którym wyróżniono dwa cele operacyjne.

Cel operacyjny 2.1: Wydłużenie pobytu turysty w Łańcutcie

Propozycje działań

- *polepszenie jakości przestrzeni miejskiej:*
 - *wytyczenie nowych ścieżek rowerowych, wykorzystanie ruchu turystycznego z Green Velo. Połączenie ścieżką rowerową z Rzeszowem,*
 - *rewitalizacja Stawu Browarnego, Rynku i terenów przyległych, Placu Sobieskiego jako miejsc potencjalnie sprzyjających wydłużeniu pobytu w mieście,*
 - *podwyższenie atrakcyjności pozostałych zabytków miejskich oraz zwiększenie ich rozpoznawalności,*
 - *przystosowanie przestrzeni miejskiej do potrzeb osób niepełnosprawnych (osoby niepełnosprawne potencjalnymi turystami).*
- *tworzenie nowych przedsięwzięć o zasięgu ponad lokalnym:*
 - *korelacja kalendarza wydarzeń kulturalnych Miasta Łańcuta i Muzeum – Zamek,*
 - *otwarcie na nowe rodzaje turystyki np. współpraca przy organizacji nowych przedsięwzięć,*
 - *włączenie do promocji turystycznej lokalnej gastronomii,*
 - *Łańcut jako miasto festiwalowe promujące wielokulturowość i odkrywające swoje korzenie,*
 - *przygotowanie atrakcyjnej oferty zwiedzania Synagogi – Gminy Żydowskiej,*
 - *organizacja wydarzeń w mieście związanych z kulturą żydowską np. odkrywające kulturę chasydzką,*
 - *utworzenie na cmentarzu żydowskim lapidarium,*
 - *organizacja różnorodnych festiwalów muzycznych, gastronomicznych³⁵.*

Cel operacyjny 2.2: Łańcut regionalnym centrum turystyki

Propozycje działań

- *kreowanie nowych produktów turystycznych,*
- *wykorzystanie istniejących szlaków turystycznych w regionie do promocji turystyki tematycznej np. szlak kultury szlacheckiej, szlak chasydzki,*
- *wykorzystanie nowoczesnych technologii do stworzenia turystycznej aplikacji,*
- *budowanie porozumienia w regionie na rzecz zintensyfikowania promocji turystyki,*
- *podjęcie działań na rzecz stworzenia lokalnej działalności turystycznej,*

³⁵ Tamże, s. 96.

- *współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wspólnej promocji turystycznej regionu oraz tworzenia nowych produktów turystycznych*³⁶.

Teoretycznie (ponieważ nie jest oczywiste, co rozumiano pod pojęciem „rewitalizacja”) zaproponowane w strategii – w ramach *Celu strategicznego III. Poprawa jakości życia w mieście* – wybrane działania są zbieżne z GPOnZ. Należą do nich m.in.:

Cel operacyjny 3.1: Zmniejszenie podatności mieszkańców na zmiany cen energii oraz zmiany klimatu

Propozycje działań

(...)

- *zwiększenie bioróżnorodności adaptacja do zmian klimatu*
 - *rewitalizacja Lasu Dębnik poprzez zagospodarowanie terenu dla zachowania bioróżnorodności,*
 - *rewitalizacja Stawu Browarnego.*

Cel operacyjny 3.2: Inwestycja w infrastrukturę

Propozycje działań

- *rewitalizacja terenów zdegradowanych,*
- *rewitalizacja Stawu Browarnego oraz terenów przyległych,*
- *rewitalizacja Rynku i terenów przyległych,*
- *rewitalizacja obiektów przy ul. Pl. Sobieskiego 18 i 19,*
- *rewitalizacja Placu Sobieskiego (...)*³⁷

W wyniku diagnozy, zaproponowanych celów i działań, przyjęto do realizacji konkretne projekty. Wśród tych projektów niektóre wprost albo pośrednio dotyczą miejsc lub obiektów ważnych z perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego Łańcuta. Są to przede wszystkim następujące projekty:

- *wpływające na ład przestrzenny i przestrzeń publiczną:*
 - *modernizacja parkingu oraz placu przy ul. Cetnarskiego w Łańcutie przy zachowaniu funkcji placu targowego,*
 - *przebudowa nawierzchni ulic wraz z modernizacją infrastruktury technicznej na obszarze Łańcuta,*
 - *utrzymanie potoku Mikośka w celu zwiększenia ochrony przeciwpowodziowej obszaru miasta Łańcuta,*
 - *rewitalizacja Rynku i terenów przyległych wraz towarzyszącą infrastrukturą dla potrzeb utworzenia traktów spacerowych, przestrzeni turystycznej, kulturalnej i edukacyjnej,*
 - *rewitalizacja i zagospodarowanie Stawu Browarnego w Łańcutie dla potrzeb utworzenia Centrum Wypoczynku i Rekreacji,*

³⁶ Tamże, s. 97.

³⁷ Tamże, s. 100.

- rewitalizacja Lasu Dębniek poprzez zagospodarowanie terenu dla zachowania bioróżnorodności,
- modernizacja budynków przy ul. Pl. Sobieskiego 18 (budynek Urzędu Miasta) i 19 (budynek dawnej KPP) - połączenie ich w jeden kompleks wraz z dostosowaniem do pełnienia funkcji administracji samorządowej oraz spraw społecznych,
- rewitalizacja Placu Sobieskiego wraz towarzyszącą infrastrukturą dla potrzeb utworzenia traktów spacerowych, przestrzeni turystycznej, kulturalnej i edukacyjnej (...) ³⁸

Korelacje GPOnZ z Gminnym Programem Rewitalizacji Miasta Łańcuta na lata 2023-2030

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Łańcuta na lata 2015-2020³⁹ zakończył okres obowiązywania i realizacji.

Burmistrz Miasta Łańcuta obwieszczeniem z dnia 22.02.2023 r. poinformował o przystąpieniu do sporządzenia *Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Łańcuta na lata 2023-2030*⁴⁰. Przyjęta uchwała uruchomiła proces opracowania gminnego programu rewitalizacji dla obszaru rewitalizacji wyznaczonego Uchwałą Nr LV/338/2023 Rady Miasta Łańcuta z dnia 16 stycznia 2023 r. Dokument stanowić ma podstawę do prowadzenia działań rewitalizacyjnych, których celem będzie ograniczenie negatywnych zjawisk na obszarze rewitalizacji oraz poprawa jakości życia i prowadzenia działalności na tym terenie.

Wyznaczone zostały dwa podobszary rewitalizacji - Centrum i Podzwierzyniec. W ramach tworzonego GPR planowana jest kontynuacja celów procesu rewitalizacji określonych w Lokalnym Programie Rewitalizacji Miasta Łańcuta na lata 2015-2023, tj:

- poprawa spójności społecznej (m.in. pożądane projekty z zakresu: integracji społecznej, rozwoju oferty edukacyjnej, rozwoju oferty wykorzystania wolnego czasu np. rozszerzenie oferty kulturalnej i artystycznej).
- rozwój lokalnej przedsiębiorczości oraz zwiększenie aktywności zawodowej mieszkańców (pożądane projekty z zakresu: aktywizacji osób nieaktywnych na rynku pracy, podnoszenia kwalifikacji zawodowych, wsparcia rozwoju działalności gospodarczych w kierunku tworzenia nowych miejsc pracy, rozwój sektora ekonomii społecznej).
- poprawa jakości życia mieszkańców i atrakcyjności obszaru rewitalizacji (m.in. pożądane projekty z zakresu: prac modernizacyjnych w obiektach zabytkowych, porządkowania przestrzeni publicznych, adaptacji istniejącej zabudowy na nowe funkcje, poprawy stanu technicznego budynków).

³⁸ Tamże, s. 111.

³⁹ Program przyjęty Uchwałą Nr XIII/97/2015 Rady Miasta Łańcuta z dnia 22 grudnia 2015 r.

⁴⁰ Na podstawie art. 17 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 485), Burmistrz Miasta Łańcuta zawiadomił o podjęciu w dniu 16.02.2023 r. przez Radę Miasta Łańcuta Uchwały Nr LVI/395/2023 w sprawie przystąpienia do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Łańcuta na lata 2023-2030. http://www.lancut.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=309&subsub=514&menu=522&strona=1

- poprawa jakości środowiska naturalnego (m.in. pożądane projekty: zwiększanie powierzchni biologicznie czynnych, poprawa odporności miasta na zmiany klimatu, poprawa mobilności miejskiej)⁴¹.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne dotyczące zabytków Łańcuta zostały uwzględnione w przedmiotowym programie, w rozdz. VII.

⁴¹ Na podstawie informacji ze strony internetowej:
http://www.lancut.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=309&subsub=514&menu=521&strona=1; dostęp – 12.06.2023 r.

V.2. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego

V.2.1. Charakterystyka krajobrazu kulturowego

W rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Krajobraz kulturowy jest wynikiem ewolucji przestrzeni przyrodniczej i społeczno-kulturowej. Jest świadectwem działalności jego mieszkańców, jest czynnikiem kształtującym tożsamość miasta. Zrozumienie jego roli w kształtowaniu społeczeństwa i codziennego stylu życia, odgrywa kluczową rolę w rozwoju postawy troski o dziedzictwo kulturowe.

Na charakter krajobrazu kulturowego łańcuta wpływ wywarły zarówno czynniki naturalne jak i gospodarowanie człowiekiem na przestrzeni od XIV w. do czasów współczesnych. Rozwój przestrzenny determinowały czynniki historyczne, geograficzne i społeczne. Do najważniejszych cech i elementów definiujących (charakteryzujących) kulturowy krajobraz łańcuta należą:

- położenie na terenie lekko falistego Podgórze Rzeszowskiego, porozcinanego dolinami potoków Mikośka i Sawa, a jednocześnie terenu starorzecza Wisłoka, co wpływa na urozmaicenie, uatrakcyjnienie krajobrazu oraz jego malowniczy wygląd,
- układ urbanistyczny o średniowiecznej genezie z nieregularnym układem ulic (z placem rynkowym w centrum i Placem Sobieskiego zw. pierwotnie Starym Rynkiem) wraz z zespołami historycznej zabudowy i pojedynczymi budynkami, świadczącymi o podziałach własnościowych i funkcjonalnych,
- zamek – nowożytna rezydencja magnacka założona w pocz. XVII w. i sprzężona z miastem – siedziba rodów Lubomirskich i Potockich, otoczona systemem obwarowań oraz rozległym parkiem z licznymi późniejszymi budynkami związanymi integralnie z zespołem zamkowym (m.in. Oranżerią, Zameczkiem Romantycznym, Ujeżdżalnią, Storczykarnią, budynkiem Zarządu Ogrodów łańcuckich, Stajniami Cugowymi i Powozownią), a ponadto z dawnymi folwarkami: Folwarkiem na Górnem – na pd. od zamku i Folwarkiem na Dolnem – na pn. od zamku – z zachowanymi dość licznie budynkami folwarcznymi, gospodarczymi, administracyjnymi,
- zespoły sakralne: zabudowania dawnego kościoła i klasztoru OO. Dominikanów o średniowiecznym rodowodzie, kościół parafialny pw. Św. Stanisława, Biskupa i Męczennika oraz synagoga,
- budynki użyteczności publicznej z okresu autonomii galicyjskiej, w tym siedziby sądu, działających wówczas towarzystw, kasy zaliczkowej, budynki szkolne i pożydowskie jak dom ludowy i łaźnia,
- zabudowa mieszczańska – przede wszystkim kamienice wokół Rynku i Pl. Sobieskiego,
- zabudowa willowa i domy w ogrodzie,
- budynki pokoszarowe,
- cmentarze: komunalny oraz dwa cmentarze żydowskie,

- duże zespoły zieleni – pozamkowe założenia leśne: Dębnik i Bażantarnia, park zamkowy, liczne aleje przy drogach oraz ogrody przy willach i domach,
- stawy przy dawnej Starej Likierni i browarze.

Zasób dziedzictwa materialnego wpisany w uwarunkowania krajobrazu naturalnego tworzy panoramę z dominującymi obiektami sakralnymi – wieżą kościoła farnego, potężnym gmachem dawnego klasztoru dominikanów oraz zamkiem – rezydencją powiązaną z miastem pod wieloma względami. W masywach zieleni albo pośród niskiej zabudowy pojawiają się również dominanty w postaci wież *Dużej Reichardówki* i kasyna urzędniczego.

Najważniejsze osie widokowe stanowią:

- widok z ul. Kraszewskiego na fragment wzgórza miejskiego z wieżą kościoła farnego,
- widok z ul. Konopnickiej na wzgórze po pierwszym zamku i kościół farny,
- widok z ul. Dominikańskiej na kościół farny,
- widok na panoramę miasta z Księżych Górek,
- widok z drogi Leżajsk-Łańcut na masyw zieleni dawnej Bażantarni,
- widok z trasy E4 od strony wschodniej na ciągi alej i masyw zieleni parku zamkowego,
- widok z ul. Piłsudskiego w stronę miasta z wieżą *Dużej Reichardówki* (ob. Urzędu Skarbowego),
- widok z Rynku w kierunku zamku z dominantą w postaci wieży dawnego kasyna urzędniczego (ob. siedziba Działu Historii Miasta i Regionu Muzeum-Zamku w Łańcucie).

V.2.2. Zabytki nieruchomości

Zespół zamkowo-parkowy

Pośród obiektów nieruchomości Łańcuta wyjątkowe wartości i szczególne znaczenie posiada / prezentuje zespół zamkowy. Jest jedną z najcenniejszych rezydencji arystokratycznych w Polsce. Wzniesiony został w latach 1629-1642 dla Stanisława Lubomirskiego - wojewody ruskiego i krakowskiego, w typie palazzo in fortezza. Wskutek przebudowy z przełomu XVIII i XIX w. utracił charakter obronny i z inicjatywy księżnej Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej został przekształcony w założenie pałacowe otoczone rozległym parkiem angielskim. Wiek później rozbudowany i zmodernizowany przez kolejnych właścicieli Elżbietę i Romana Potockich zyskał wymiar luksusowej rezydencji arystokratycznej poprzez wprowadzone nowoczesne urządzenia i rozwiązania technologiczne (m.in. instalacje wodociągową, kanalizacyjną, elektryczną, telefoniczną). Do 1939 r. rezydencja pełniła funkcję centrum Ordynacji Łańcuckiej. W 1944 r. uzyskała status muzeum państwowego. Poza tym, że stanowi najbogatsze w Polsce muzeum rezydencjonalne, jest miejscem spotkań międzynarodowej dyplomacji, ośrodkiem naukowym oraz centrum wydarzeń kulturalnych. Z uwagi na wybitne wartości historyczne, artystyczne i naukowe oraz program przestrzenno-funkcjonalny w 2005 r. zespół zamkowy w Łańcucie został uznany za pomnik historii.

W skład zespołu wchodzi:

- Zamek (1629-1642, 2 poł. XVII w., XVIII-XX w.)
- Oranżeria (1798-1802)
- Dawne fortyfikacje bastionowe (pozostałości systemu staroholenderskiego z l. 1629-1641 i późniejsze obwarowania na narysie regularnego pięcioboku z bastionami w narożach z 2 poł. XVII w.)
- Park wewnętrzny z elementami architektury ogrodowej (m.in. Glorietta)
- Zameczek Romantyczny (ok. 1805, 1807)
- Ujeżdżalnia (1828-1830)
- Storczykarnia (ok. 1904)
- Budynek dawnego Zarządu Ogrodów Łańcuckich (1899)
- Wartownia z bramą główną, portiernia i brama północna (XIX/XX w.)
- Stajnie Cugowe (1829-1831, przeb. 1892) i Powozownia (1902)
- Park zewnętrzny z obiektami architektury ogrodowej (m.in. pawilon Elizin) oraz zespołem rzeźby parkowej.

W wyniku olbrzymiego zakresu prac remontowo-konserwatorskich, budowlanych, instalacyjnych w okresie kilkunastu ostatnich lat na terenie zespołu (przy zamku otoczonym systemem fortyfikacji bastionowych oraz rozległym parku, przy towarzyszącej zabudowie: oranżerii, ujeżdżalni, storczykarni, maneżu, wozowni, budynku kasyna urzędniczego, licznych obiektach małej architektury i tysiącach dzieł sztuk plastycznych) stan zachowania założenia jest bardzo dobry. Można go porównać tylko do czasów świetności zespołu zamkowego z okresu III ordynata Romana Potockiego i jego żony Elżbiety, kiedy to nastąpiła kompleksowa renowacja i modernizacja. Prace w Muzeum – Zamek w Łańcucie są nadal kontynuowane.

Zamek wraz z towarzyszącymi mu obiektami, to obiekt wyjątkowy dla miasta od początku swojego istnienia, wpływający na rozwój gospodarczy, ekonomiczny, społeczny i kulturalny. Od ponad 70 lat prężnie działające muzeum z szeroką ofertą turystyczną, kulturalną i oświatową. Obecnie to miejsce przyciągające rocznie ponad 400 tysięcy turystów przybywających zwiedzić założenie lub celowo na wydarzenia kulturalne organizowane przez placówkę.

Obiekty sakralne

Zabytki sakralne w Łańcucie prezentują także wysokie wartości historyczne, architektoniczne, artystyczne i krajobrazowe. Listę obiektów otwiera kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, którego bryła i forma są wynikiem kompleksowej przebudowy z końca XIX w. dokonanej na podstawie projektu znanego arch. Teodora Talowskiego. Bogata historia świątyni, sięgająca XIV w., jej benefaktorzy (Krzysztof Pilecki, Stanisław Lubomirski, Alfred Potocki), działający w nim architekci budowniczowie i artyści (m.in. arch. Tylman z Gameren, arch. Dionizy Krzyczkowski,) bud. Stanisław i Jan Cetnarscy) dodają splendoru i wzbogacają jego wartości zabytkowe.

Zespół kościoła dopełniają: plebania, przebudowany lamus oraz obora.

Kolejny, ważny w tkance miejskiej obiekt sakralny to dawne barokowe założenie kościelno-klasztorne oo. dominikanów usytuowane w narożu Rynku. Klasztor wzniesiony w 1491 r. był wielokrotnie niszczone, przekształcany i przebudowany. Po kasacie konwentu i pożarze w 1820 r. zaadaptowany został na potrzeby koszar, następnie w 1910 r. na szpital wojskowy i w 1966 r. na Dom Wypoczynkowy. Od 2021 r. w rękach prywatnych. Pomimo licznych zmian architektonicznych i stylistycznych posiada olbrzymie znaczenie w układzie przestrzennym, krajobrazie miasta, dziejach miasta i samego konwentu dominikańskiego (był to drugi dom tego zgromadzenia na terenie ówczesnej diecezji przemyskiej, placówka misyjna i „przyczółek” akcji latynizacyjnej na prawosławnych ziemiach ruskich).

Niepowtarzalny obiekt stanowi łańcucka późnobarokowa synagoga – wyjątkowy przykład architektury synagogałnej Podkarpacia, z uwagi na stan zachowania zarówno autentycznej bryły, formy jak i wyposażenia i wystroju. Wzniesiona została w 1761 r. za zgodą i przy zaangażowaniu finansowym właściciela miasta Stanisława Lubomirskiego. Jako ośrodek życia społeczno-religijnego Żydów funkcjonowała do 1939 r. W czasie 2. wojny światowej została podpalona przez Niemców, lecz pożar strawił głównie babiniec i wyposażenie. Po wojnie odrestaurowana. Włączona jest obecnie do turystycznego „Szłaku chasydzkiego”.

Znacznie mniejszej skali i rangi pośród obiektów sakralnych łańcuta są dwie neogotyckie kaplice wpisane do rejestru zabytków, a właściwie kapliczka przy ul. Głowackiego oraz kaplica grobowa Madeyskich na cmentarzu komunalnym.

Budynki użyteczności publicznej

Budynki użyteczności publicznej – obiekty wyjątkowe w przestrzeni miejskiej, warunkujące w dużej mierze odbiór miasta przez jego mieszkańców i osoby przyjezdne. Ich dobry stan zachowania jest elementem kreowania wizerunku mieszczących się w nich instytucji, a także wizerunku miasta. łańcuckie budynki użyteczności publicznej wpisane do rejestru zabytków pochodzą w większości z okresu autonomii galicyjskiej. Za starszy należy uznać tylko budynek poczty konnej przy ul. Piłsudskiego 9, przebudowany (?) na siedzibę Starostwa Powiatowego. Następnie budynki w zespole koszar kawaleryjskich przy ul. Piłsudskiego, datowane na pocz. XIX w., później kilkakrotnie przebudowane, od 1921 do 1939 r. użytkowane przez garnizon 10 Pułku Strzelców Konnych. Obecnie funkcjonują w nich: Dom Pomocy Społecznej, żłobek miejski, magazyny i hurtownie. Duże znaczenie w układzie przestrzennym miasta, jego historii a także z tytułu obecnej funkcji posiada budynek dawnego Kasyna Urzędniczego Ordynacji łańcuckiej przy ul. Kościuszki 2. Wzniesione zostało w latach 1893-1895 dzięki fundacji trzeciego ordynata Romana Potockiego. Obiekt mieści od 2009 r. Dział Historii Miasta i Regionu w ramach Muzeum Zamek w łańcucie. Uwagę zwracają również budynek Sądu Powiatowego przy ul. Grunwaldzkiej 8 z l. 1910-13 wybudowany przez Antoniego Dąbrowskiego, głównego budowniczego Ordynacji Dóbr

łańcuckich oraz dawna łaźnia żydowska wybudowana ok. 1910 r. przez firmę Stanisława Cetnarskiego na gruntach gminy izraelskiej przy ul. Ottona z Pilczy 2.

Wśród budynków użyteczności publicznej wyróżnia się także kilka budynków szkolnych m.in.: dawnej Szkoły Wydziałowej Żeńskiej SS. Boromeuszek przy ul. Farnej 10, Seminarium Nauczycielskiego SS. Boromeuszek przy ul. Grunwaldzkiej 9 i 11, Gimnazjum Realnego przy ul. Mickiewicza 3, Szkoły Ludowej przy ul. Piłsudskiego 7, budynki Zespołu Gimnazjum Realnego przy ul. Żardeckiego 6 i 8, budynek dawnego Magistratu przy ul. Piłsudskiego 5, budynek dawnej Kasy Zaliczkowo-Zapomogowej przy ul. Mickiewicza 2, dawny Żydowski Dom Ludowy przy ul. Ottona z Pilczy 12, dawna siedziba Stowarzyszenia Mieszczan „Gwiazda” przy ul. Danielewicz 8.

Kamienice, wille i domy w ogrodzie

Mieszkańskie kamienice zbudowane są na nowożytnych fundamentach, albo odbudowane z wykorzystaniem ich ścian w 2 ćw. XIX w. po pożarze miasta w 1820 r.; chociaż skromniejsze od pierwotnej zabudowy zachowują układ przestrzenny z XVII lub XVIII w. Nowe kamienice z 2 poł. XIX oraz pocz. XX w., zarówno te w Rynku jak i w zawartej zabudowie okolicznych ulic (m. in. Cetnarskiego, Danielewicz, 3-go Maja, Rzeźniczej, Pl. Sobieskiego) są odzwierciedleniem tendencji budowlanych okresu autonomii galicyjskiej małych miast. To kamienice kalenicowe, dwukondygnacyjne, zwykle z trzytraktowym układem wewnątrz dostosowanym w parterze do celów handlowo-usługowych, ze skromną eklektyczną lub historyzującą dekoracją fasad. W tej grupie zabytków wyróżniają się przede wszystkim wille i domy w ogrodzie. Z tego względu ich ochrona i opieka powinna skupiać uwagę zarówno właścicieli jak i pozostałych interesariuszy, władze samorządowe i lokalne stowarzyszenia. Stanowią one o specyfice zabudowy Łańcuta i nieprzeciętnym krajobrazie miasta. Zabudowę tę w myśl zasad historyzującej architektury mieszkalnej, z przewagą cech stylowych renesansu i baroku, kształtowali głównie miejscowi budowniczowie i majstrzy (m. in. Stanisław Cetnarski, Władysław i Jan Pelc, Ksawery Lencznarowicz) oraz architekci związani z ordynatami Potockimi (Amand Bauqué, Albert Pio).

Rezydencja zawsze wywierała wpływ na kształtowanie miasta, a w tym przypadku spotęgowała bogactwo stosowanych form architektonicznych zarówno w odniesieniu do brył budynków, form dachów, upodobanie do wieżyczek, jak również zróżnicowanego pod względem użytych materiałów i stylistyki detalu na elewacjach. Wpływ miała niewątpliwie również na zakładanie ogrodów i sadów wokół domostw, zbieżne z tendencjami zakładania miast-ogrodów, popularizowanymi od końca XIX w. i propagowanymi przez Ebenezera Howarda, aczkolwiek rozbieżnymi nieco ideowo od angielskich koncepcji. Nie zmienia to faktu, że wille, domy i nieliczne dworki otoczone ogrodami, zarówno murowane jak i drewniane stanowić powinny ważny aspekt w polityce ochrony konserwatorskiej dziedzictwa kulturowego Łańcuta, ale też w budowaniu marki „Łańcut” i traktowaniu tejże zabudowy jako wyróżnika tożsamości miejskiej.

Zabytkowe zespoły zieleni

Zabytkowa zieleń – parki i aleje w Łąncucie odgrywają istotną rolę w strukturze przestrzennej, krajobrazie i panoramie miasta. Olbrzymią wartość posiada park zamkowy. Jest on złożony z dwóch zespołów: parku wewnętrznego w obrębie wałów i parku angielskiego na zewnątrz fortyfikacji, założonego w l. 70. i 80. XVIII w., powiększanego i przekształcanego, uzupełnianego i dostosowywanego do nowych ogrodowych tendencji stylowych i potrzeb właścicieli na przełomie XIX i XX w.

Poza parkiem ważną rolę w krajobrazie kulturowym miasta, odgrywają: Dębnik i Bażantarnia (obecnie lasy komunalne). Dębnik stanowi część historycznego założenia Zwierzyńca. Założenie Dębnika łączy się z datą: 1758, czyli rokiem, wydania przez Lubomirskiego dekretu, w którym nowożeńcy zobowiązani byli do zasadzenia drzewka dębu. Obszar ten posiada poza wartościami historycznymi, walory krajobrazowe i rekreacyjne, wyróżnia go starodrzew dębowy. Natomiast Bażantarnia założona została przez Alfreda Romana Potockiego w l. 70. XIX w., z przeznaczeniem na hodowlę bażantów i polowania. Z inicjatywy Romana Potockiego – III ordynata została zmodernizowana, wyposażona w woliery dla ptaków, altany, mostki, wzbogacona o nowe alejki i nasadzenia. Obecnie po rewitalizacji zakończonej w 2021 r. dostosowana jest do potrzeb rekreacji mieszkańców i turystów.

Duże walory przyrodnicze, krajobrazowe i zabytkowe posiadają aleje łączące rezydencję zamkową z dawnymi folwarkami, założone w XVIII i XIX w., m. in.:

- grabowo-kasztanowa przy ul. Piekarskiej,
- kasztanowa podsadzana głogiem przy ul. Kasprowicza,
- dębowa podsadzana grabem i głogiem przy ul. Krasińskiego,
- lipowa przy ul. Reja i Sikorskiego (d. ul. Lumumby),
- jesionowe przy ul. Kopernika, ul. Sobieskiego, ul. Orzeszkowej,
- jesionowe przy ul. Sowińskiego i ul. Kopernika,
- jesionowa podsadzana suchodrzewem przy ul. Kazimierza Wielkiego
- oraz jesionowa podsadzana głogiem przy ul. Orzeszkowej.

Zasób zieleni stanowią też odrębnie wpisane do rejestru zabytków ogrody przy domach i willach, których właśnie wartość poszczególnych obiektów wzbogacają i dopełniają (łącznie 12 ogrodów), a ponadto są cennym komponentem systemu zieleni miasta.

Cmentarze

Na terenie Łąncuta znajduje się obecnie kilka cmentarzy różnych obrządków. Najstarszy to cmentarz żydowski tzw. Stary pomiędzy ulicami Moniuszki i Grunwaldzkiej, założony na pocz. XVII w. Drugi cmentarz żydowski, tzw. Nowy znajduje się przy ul. Traugutta i powstał w 1860 r. Obydwa są świadectwem wielokulturowości miasta oraz historii Łąncuckich Żydów.

Cmentarz rzymskokatolicki – obecnie komunalny - założony w 1862 r. położony jest przy drodze do Albigowej. W jego przestrzeni dominują trzy kaplice grobowe usytuowane wśród różnorodnych pod względem formalnym i stylistycznym nagrobków odzwierciedlających przemiany w sztuce sepulkralnej. Na jego terenie znajdują się także kwatery wojskowe poświęcone żołnierzom poległym w czasie 1. i 2. wojny światowej.

Obiekty małej architektury

Ważnym dla krajobrazu kulturowego miasta elementem są obiekty małej architektury, związane z kultem religijnym. Krzyże i kapliczki Łańcuta będące obiektem troski mieszkańców i miejscem modlitwy, upamiętniają fundatorów i wydarzenia związane z historią miasta. Zespół ten tworzą obiekty przy ulicach: Dolniańskiej, Dominikańskiej, Grunwaldzkiej, Kościuszki, 29 Listopada, Słowackiego i kard. Stefana Wyszyńskiego.

Relikty obwarowań miasta

Ważną rolę w mieście, jego historii i przestrzeni odgrywają relikty obwarowań miasta – pozostałości wałów ziemnych i fos przy ul. Wałowej i Podwalu.

V.2.3. Zabytki ruchome

Zasób ruchomości objętych wpisem do rejestru zabytków województwa podkarpackiego stanowi w zdecydowanej większości wyposażenie kościoła parafialnego. Wpis dokonany w 1986 r. obejmuje wyposażenie i wystrój stanowiące nawarstwienia z kilku epok, odzwierciedlających jednocześnie wielowiekową historię obiektu i jego benefaktorów. Do najstarszych – wczesnobarokowych elementów należą: tablica erekcyjna oraz marmurowy kartusz z inskrypcją upamiętniającą odnowienie kościoła przez St. Lubomirskiego z 1628 r.; słynący łaskami obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem sprzed 1679 r., umieszczony w bocznym ołtarzu (w pn. transepcie), obraz Matki Bożej Szkaplerznej w drewnianej sukience w ołtarzu bocznym (w pd. transepcie) z 1670 r. i barokowa marmurowa chrzcielnica kielichowa zdobiona puklowaniem i liśćmi akantu. Wszystkie ołtarze stanowią już zespół obiektów z XIX i z 1. poł. XX w. o cechach neostylowych i eklektycznych zdobionych pełnoplastycznymi rzeźbami, snycerskimi detalami i obrazami. Są to: ołtarz główny z obrazem patronalnym św. Stanisława wskrzeszającego Piotrowina oraz ołtarze boczne: Matki Bożej Różańcowej, św. Sebastiana, Matki Bożej Szkaplerznej, Chrystusa Ukrzyżowanego, św. Augustyna i Moniki, św. Anny, św. Franciszka i Serca Jezusowego. Komplet ten dopełnia neogotycka drewniana i polichromowana ambona oraz eklektyczny chór muzyczny. Istotnym elementem wystroju świątyni objętym ochroną są witraże wykonane przez Teodora Zajdzikowskiego w firmie Carla Geylinga z Wiednia oraz witraże wykonane w krakowskiej firmie Stanisława Żeleńskiego, sygnowane przez Jana Bukowskiego.

Interesujący, duży zespół dzieł rzemiosła artystycznego stanowią szaty liturgiczne, głównie ornaty z okresu od XVII do pocz. XX w. (łącznie 33 szt.) i dalmatyka, co nie jest tak często spotykane.

Łańcuckie ruchomalie dopiero w 2016 r. zostały wzbogacone poprzez wpis do rejestru 6 starodruków ze zbiorów Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łańcucie, pochodzących z okresu od XVI w. do pocz. XX w.

Część ruchomaliów podlega ochronie poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych, a z uwagi na wartość tychże obiektów należy zwrócić na nie uwagę, a mianowicie na rzeźby w parku zamkowym oraz wyposażenie i wystrój łańcuckiej synagogi. Polichromowane sztukaterie z 2. poł. XVIII w., malowidła ściennie z poł. XIX w. i pocz. XX w. wraz z architektoniczną bimą stanowią w skali województwa wyjątkowy zespół sztuki żydowskiej.

Nie można pominąć pomników nagrobnych na cmentarzu komunalnym. To materialne świadectwa dziejów wielu łańcuckich rodzin, interesujące przykłady sztuki sepulkralnej miejscowych i zamiejscowych warsztatów kamieniarskich.

V.2.4. Muzealia

Olbrzymi zbiór muzealiów znajduje się w Muzeum-Zamku w Łańcucie. Złożony jest w większości z oryginalnych elementów wyposażenia rezydencji, ale także z licznych dzieł sztuki zakupionych po 2 . wojnie światowej. Do najstarszych wewnątrz z elementami wystroju i wyposażenia, czyli z l. 40. XVII w. należą: Wielka Sień, Sala pod Stropem i Sala pod Zodiakiem. Do najbogatszych XVIII-wiecznych należą m.in.: Apartament Brennowski, Pokój Pompejański, Apartament Chiński, Apartament Turecki, Sypialnia księżnej Marszałkowej, Salon Rokokowy i Galeria Rzeźb. Z około 1800 r. pochodzą najbardziej reprezentacyjne: Sala Balowa i Wielka Jadalnia. Do ciekawych należą liczne pokoje kąpielowe i łazienki. Wystrój i wyposażenie tych wszystkich to cenne stropy, malowidła, sztukaterie, posadzki, a ponadto tysiące innych obiektów, w tym: obrazów (ok. 600), rysunków i akwarel (ok. 220), grafik (ok. 2500), rzeźb (ok. 500), mebli (ponad 2000), instrumentów muzycznych (ok. 18), sreber (ok. 1300), zegarów (ok. 60), ceramiki i szkła (ponad 3800), tkanin (ok. 300)⁴². Poza nimi setki militariów, medali i pieczęci, przyborów kominkowych, judaików, teatraliów i przedmiotów codziennego użytku. Zasób ten wzbogaca unikatowa kolekcja powozów, bogaty księgozbiór starodruków i setki fotografii. Wyjątkową wartość w skali ogólnopolskiej prezentuje Dział Sztuki Cerkiewnej z niezwykle cennym zbiorem ikon.

Dział Historii Miasta i Regionu mieszczący się w dawnym Kasynie Urzędniczym gromadzi artefakty związane z historią 10 Pułku Strzelców Konnych oraz historią mieszczan łańcuckich.

W Muzeum Gorzelnictwa zgromadzonych jest natomiast wiele historycznych elementów wyposażenia i eksponatów związanych z działalnością „Fabryki Likierów

⁴² Dane za: Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Łańcut i okolice, opr. Małgorzata Omilanowska, Jakub Sito, Warszawa 1994, s. 66-82.

Rossolisów i Rumu Hrabiego Alfreda Potockiego". Wśród nich maszyny produkcyjne i rozlewnicze, oryginalne butelki, kielichy, fotografie.

V.2.5. Zabytki archeologiczne

Informacje, jakimi dysponujemy do rekonstrukcji pradziejów dla miasta Łańcuta zawdzięczamy przede wszystkim badaniom powierzchniowym Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) oraz badaniom wykopaliskowym. Obszar miasta obejmuje 3 niepełne „arkusze” AZP. W jego obrębie zlokalizowanych jest łącznie 21 stanowisk archeologicznych.

Zarejestrowane stanowiska są bardzo zróżnicowane pod względem wartości poznawczej. Wiele z nich daje się bliżej datować dzięki występowaniu charakterystycznej ceramiki lub narzędzi krzemiennych. Są jednak i takie, które ogólnie możemy dziś odnosić do pradziejów.

Z epoki kamienia na obszarze miasta Łańcuta znane są ślady działalności człowieka datowane na przełom okresu paleolitu oraz mezolitu. Z tego właśnie czasu pochodzą znaleziska narzędzi krzemiennych ze stanowiska nr 8. Z najmłodszej fazy epoki kamienia, czyli neolitu (VI tys. lat temu), odnaleziono zostały na terenie miasta relikty osad (ślady domostw, obiektów gospodarczych a także liczny materiał ceramiczny oraz krzemienno kamienny). Materiał ceramiczny z tego okresu charakteryzuje zdobienie naczyń ornamentem „rytej wstęgi”, dlatego pierwsza neolityczna kultura na ziemiach polskich nazywana jest kulturą ceramiki wstęgowej. Z uwagi na odkryte artefakty, z tym okresem łączą się przede wszystkim stanowiska nr 2 i nr 3. Z przełomem epoki kamienia oraz wczesną epoką brązu możemy identyfikować stanowisko nr 16, ale również stanowisko nr 3, gdzie odkryto materiały wiążące się z konkretną kulturą w ramach epoki brązu a mianowicie z kulturą protomierzanowicką (dawniej nazywaną kult. Chłopice-Vesele).

Kolejną kulturę epoki brązu i wczesnej epoki żelaza – zw. tarnobrzeską, przypadającą na okres od XIII/XII w. p.n.e. do IV/III w. p. n. e. także zarejestrowano na terenie Łańcuta. Charakterystyczne było dla niej grzebanie zmarłych na dużych, płaskich cmentarzyskach po wcześniejszym skremowaniu zwłok. Do tej grupy zaliczyć należy stanowisko nr 13 z materiałami z okresu brązu oraz stanowisko nr 14 przynależne już do epoki żelaza.

Cztery pierwsze wieki n.e. związane są z okresem wpływów rzymskich, kiedy na terenie Polski rozwijała się kultura przeworska. Z nią można identyfikować stanowiska nr 17 oraz nr 18.

Z kolejnym okresem w dziejach miasta przypadającym na początek VI w. czyli okresem wczesnego średniowiecza związane jest stanowisko nr 20, niestety bez dokładnej lokalizacji. Z okresem późnego średniowiecza (XIII-XIV w.) można by prawdopodobnie wiązać grodzisko na stanowisku nr 1. Obiekt został niestety zniszczony na skutek budowy elektrowni na pocz. XX w. Obecnie zachowany jest w formie szczątkowej.

Od XIV w. notuje się istnienie lokacyjnego miasta Łańcuta. Na obecny czas dysponujemy niewielką liczbą stanowisk, które dotyczyłyby okresu powstawania miasta, chociaż z uwagi na liczne badania archeologiczne w ostatniej dekadzie znacznie powiększyły stan wiedzy na ten temat. Warto odnotować odkryte w rejonie Rynku i Pl. Sobieskiego

pozostałości spichlerza oraz studni z pnia drzewa, datowanej na pocz. 1 poł. XIV w.; pozostałości po średniowiecznej drodze (ul. Kościuszki - niedaleko wejścia do zamku); a także wbite pionowo belki drewniane przy ul. Grunwaldzkiej (od strony ul. Kościuszki), które mogły z dużym prawdopodobieństwem stanowić pozostałości ziemno-drewnianych umocnień obronnych miasta Łańcuta. Wspomniane badania ostatnich lat w obrębie Wzgórza Plebańskiego - miejscu lokalizacji grodu wczesnośredniowiecznego, a później zamku Pileckiego - pozwoliły na zarejestrowanie relikwów muru kamiennego (XVI w.), który związany był z najmłodszą fazą funkcjonowania rezydencji Pileckich; relikwów schodów prawdopodobnie z XVII w., a także dużej ilości fragmentów ceramiki, kafli oraz innych przedmiotów z okresu użytkowania zamku. Z okresem nowożytnym wiązać należy zespół pałacowy – stanowisko nr 6, na terenie którego prowadzone były również liczne badania, których wyniki zostaną wkrótce opublikowane. Na okres XIV-XVII w. datowany jest materiał pochodzący ze stanowiska nr 11, który stanowił prawdopodobnie punkt osadniczy.

Ubiegłoroczne badania na Rynku przyczyniły się do poszerzenia informacji na temat łańcuckiej siedziby dawnego magistratu.

Pomimo stale pogłębianej wiedzy dotyczącej osadnictwa, przede wszystkim samego miasta Łańcuta, wiele kwestii nie jest do końca jasnych, wiele informacji wymaga weryfikacji m.in. archeologicznej. Dlatego badania wykopaliskowe posiadają ogromne znaczenia i stały nadzór archeologiczny nad licznymi pracami inwestycyjnymi jest zasadny.

**WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH ZLOKALIZOWANYCH
NA TERENIE MIASTA ŁAŃCUTA**

AZP L.P.	NAZWA STANO- WISKA	NR STAN. W MIEJ- SCOWOŚCI (NR NA OBSZARZE)	OBSZAR AZP	RODZAJ STANO- WISKA	CHRONOLOGIA	NR REJ. ZABYTKÓW
1.	Łańcut - Łysa Góra	1 (5)	102-78	Grodzisko	XIII-XIV w.	A-862 z 21.08.1984 r.
2.	Łańcut	2 (6)	102-78	Osada	Kult. ceramiki wstęgowej rytej (wcz. neolit)	A-407 z 11.12.1968 r.
3.	Łańcut	3 (7)	102-78	Osada Osada Osada	Kult. ceramiki wstęgowej rytej – II faza (wcz. neolit) Kult. lendzielska Kult. protomierzanowi cka (WEB)	A-854 z 23.12.1982 r. uzup. A-854 z 13.05.1987 r.

4.	Łańcut- Wisielów ka	4 (12)	103-78	Osada	Młodsza epoka kamienia (Neolit)	
5.	Łańcut	5 (8)	102-78	Ślad osadnictwa	Neolit (?)	
6.	Łańcut	6 (9)	102-78	Zespół pałacowy	XVII-XIX w.	
7.	Łańcut - Podzwier zyniec	7 (10)	102-78	Cmentarzysk o ciepłopalne, osada	Kultury Ceramiki Wstęgowej Rytej, Tarnobrzeska Kultura Łużycka Wczesne Średniowiecze	A-854 z 23.09.1982r.
8.	Łańcut	8 (37)	102-78	Punkt osadniczy?	Paleolit/Mezolit	
9.	Łańcut	9 (11)	102-78	Miasto	Od XIV w.	A-485 z 08.12.1969 r.
10.	Łańcut	10 (12)	102-78	Osada	Kult. lądzielska	
11.	Łańcut	11 (13)	102-78	Punkt osadniczy	XIV-XVII w. XVII-XVIII w.	A-493 z 08.12.1969 r. ob. C-24
12.	Łańcut	12 (14)	102-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia (?)	
13.	Łańcut	13 (15)	102-78	Ślad osadnictwa	Kult. Łużycka (EB)	
14.	Łańcut	14 (16)	102-78	Punkt osadniczy	Kult. Łużycka (EŻ?)	A-863 z 21.08.1984 r.
15.	Łańcut	15 (17)	102-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia (?)	
16.	Łańcut	16 (18)	102-78	Punkt osadniczy	Wcz. epoka brązu	A-864 z 21.08.1984 r.
17.	Łańcut	17 (63)	102-79	Punkt osadniczy	Kult. przeworska (POWR)	
18.	Łańcut	18 (44)	102-79	Ślad osadnictwa	Kult. przeworska (OWR)	
19.	Łańcut	19 (32)	103-78	Ślad osadnictwa	Średniowiecze (?)	
20.	Łańcut - Wisielów ka	20 (119)	103-78	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
21.	Łańcut	21 (38)	103-78	Osada	Neolit	A-4/Ar z 30.12.1995 r.

V.2.6. Dziedzictwo niematerialne

Bardzo ważną częścią dziedzictwa, poza zabytkami nieruchomymi i ruchomymi oraz archeologicznymi, są przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom – dziedzictwo niematerialne. W myśl konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. określenie niematerialne dziedzictwo kulturowe oznacza:

- tradycje i przekazy ustne, m. in.: bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne, a także
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

W Łąncucie dzięki pasji jednego z mieszkańców, spisanych zostało i utrwalonych, związanych z miastem, wiele legend, anegdot, podań o ludziach i wydarzeniach, przekazywanych z pokolenia na pokolenie; m. in. o łańcuckim diable (St. Stadnickim), o czarnym jeźdźcu (Fr. Lubomirskim), o lipie Jagiełły z plebańskiego wzgórza, o lochach w łańcuckim zamku na Łysej Górze, kopcu na Wisielówce, krzyżach i kapliczkach.

Są one wyrazem pewnej ciągłości pokoleniowej, odnajdywania tożsamości miejsca, dlatego są ważne w procesie ochrony niematerialnego dziedzictwa. Zawierają wiele dawnych nazw związanych z Łąncutem, lokalne określenia dawnych wsi włączonych do miasta – jego późniejszych dzielnic.

Do tej kategorii przejawów niematerialnego dziedzictwa należy zaliczyć także tradycyjne nazewnictwo ulic jak np. Dębnik, Kowalska, Pod Bażantarnią, Podwale, Podzamcze, Rzeźnicza, Tkacka, Wałowa. Nazwy ulic stanowią często upamiętnienie osób związanych z dziejami Łąncuta, np. ulice: Cetnarskiego, Danielewicz, Ottona z Pilczy, Potockich, Żardeckiego. Podobną rolę spełniają nazwy historycznych obiektów architektonicznych, będące świadectwem lokalnej tożsamości kulturowej. Powinny one być nadal utrwalane i rozpowszechniane oraz wykorzystywane w promocji dziedzictwa kulturowego Łąncuta.

Oprócz obecnych patronów ulic na upamiętnienie zasługuje jeszcze wiele znanych postaci pochodzących z Łąncuta, związanych z miastem. Poza jego właścicielami, m.in. z rodów

Pileckich, Lubomirskich czy Potockich, warto wspomnieć Jana Śniadeckiego – matematyka i astronoma mieszkającego w zamku, ks. Franciszka Siarczyńskiego – proboszcza parafii, historyka, publicystę i pierwszego dyrektora Zakładu Narodowego Ossolińskich, Bolesława Żardeckiego – posła na Sejm Krajowy, współzałożyciela kilku instytucji finansowych w mieście, Jana i Stanisława Cetnarskich oraz Konstantego Danielewicza – wieloletnich radnych i burmistrzów.

Przejawem niematerialnego dziedzictwa są praktyki religijne – Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie – i związane z nimi tradycyjne obrzędy (np. stráže grobowe, procesje) oraz specyficzne dla miasta i okolic potrawy. Można je poznać nie tylko w prywatnych domach, ale też na organizowanych coraz chętniej jarmarkach. Odbywają się one podczas „Święta patrona Miasta i Powiatu Łańcuckiego św. Michała Archanioła” oraz „Świątecznego Jarmarku Wielkanocnego” w Niedzielę Palmową.

W Łańcucie od stuleci żywe są tradycje związane z przyrządzaniem lokalnych trunków. Sięgają one czasów Lubomirskich, a kontynuowane były przez Potockich. Słynne rosolisy z wytwórni Alfreda I Potockiego znane były w Europie. Ich produkcja nie została przerwana nawet podczas 2. wojny światowej. Fabryka Wódek "Polmos Łańcut" podtrzymywała ją do 2020 r. Rosolisy są nadal produkowane, chociaż nie w Łańcucie, to zawsze będą związane z miastem.

Z rodami Lubomirskich i Potockich związana jest wielowiekowa tradycja muzykowania na zamku, która po latach przerwy przywrócona została poprzez organizację od 1961 r. „Dni Muzyki Kameralnej”, przekształconych w „Muzyczny Festiwal w Łańcucie” znany i ceniony w Polsce. Do niej zaliczyć można też inne wydarzenia muzyczne jak Międzynarodowe Kursy Muzyczne im. Zenona Brzewskiego, czy Letnie Metodyczne Warsztaty Pianistyczne „Od rzemiosła do mistrzostwa”.

Warto także zwrócić uwagę na działalność Kapeli Ludowej Zespołu Pieśni i Tańca „Łańcut” działającą przy Miejskim Domu Kultury kultywującą tańce narodowe i tańce regionu rzeszowskiego i przeworskiego.

V.2.7. Ochrona prawna zabytków Łańcuta

Na mocy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustanowiono pięć form ochrony zabytków. Są to:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenie wymogów ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub w decyzji lokalizacyjnej.

Zabytki Łańcuta podlegają ochronie na podstawie rozporządzenia prezydenta RP w sprawie uznania za pomnik historii, decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków

o wpisie do rejestru zabytków oraz mocy zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

- **Rejestr zabytków**

Rejestry zabytków: nieruchomości, ruchomych i archeologicznych dla miasta Łańcuta prowadzi Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków z siedzibą w Przemyślu.

Rejestr zabytków nieruchomości

W rejestrze zabytków nieruchomości województwa podkarpackiego (księga A) znajduje się niemal 170 obiektów z terenu miasta Łańcuta w ramach decyzji o wpisie do rejestru, dokonanych na przestrzeni od 30.06.1948 r. (pierwsza decyzja) do 10.07.2023 r.⁴³. Pośród nich znajduje się „zespół zabytkowy miasta”, czyli układ urbanistyczny wraz z zabudową oznaczoną na załączniku graficznym, stanowiącym integralną część decyzji.

W zasobie zabytków rejestrowych pod względem pierwotnej funkcji najliczniejszą grupę stanowią budynki mieszkalne, w tym mieszczańskie kamienice przy głównych placach i ulicach miasta, dworki, wille i domy w ogrodzie, zarówno murowane, jak i – w znacznie mniejszym stopniu – drewniane. Zasób ten świadczy również o potencjale, który powinien być wykorzystany pod względem rozwoju turystycznego, a tym samym gospodarczego i ekonomicznego miasta.

WYKAZ ZABYTKÓW MIASTA ŁAŃCUTA WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO⁴⁴

LP.	NAZWA OBIEKTU	ULICA	NR	NR REJESTRU ZABYTKÓW
1.	zespół zabytkowy miasta			A-320 z 18.10.1969
2.	kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa	Farna	20	A-967 z 19.12.1994
3.	kaplica neogotycka	Głowackiego	6	A-969 z 22.06.1987
4.	zespół klasztorny dominikanów - kościół	Dominikańska	1	A-906 z 18.04.1969
5.	zespół klasztorny dominikanów - klasztor	Dominikańska	1	A-906 z 18.04.1969
6.	synagoga, ob. muzeum	pl. Sobieskiego	16	A-1022 z 10.04.1969
7.	cmentarz komunalny	Mościckiego		A-928 z 12.01.1983

⁴³ W liczbie tej uwzględniono również obiekty ruchome (rzeźby w parku zamkowym) wymienione w decyzji o wpisie do rejestru zabytków zespołu zamkowo-parkowego. Pełny wykaz obiektów, stan na 10.07.2023 r.: https://dane.gov.pl/pl/dataset/1130/resource/49582/table?page=1&per_page=20&q=%C5%81a%C5%84cut&sort=

⁴⁴ Opracowano na podstawie danych NID, za: <https://nid.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby/>, stan na 30.06.2023 r.

8.	kaplica cmentarna rodziny Madeyskich	Mościckiego		A-1488 z 25.09.2017
9.	zespół zamkowo-parkowy - zamek	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii „Łącut-zespół zamkowo-parkowy. Rozporządzenie Prezydenta RP z 25.08.2005 r.
10.	zespół zamkowo-parkowy - fortyfikacje			A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
11.	zespół zamkowo-parkowy - oranżeria	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
12.	zespół zamkowo-parkowy - zameczek romantyczny	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
13.	zespół zamkowo-parkowy - dom dyrekcji ogrodów	3 Maja	19	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
14.	zespół zamkowo-parkowy - ujeżdżalnia	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
15.	zespół zamkowo-parkowy powozownia	3 Maja	14	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
16.	zespół zamkowo-parkowy - wartownia przy bramie głównej	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
17.	zespół zamkowo-parkowy - portiernia przy bramie obok budynku dyrekcji ogrodów	3 Maja	19	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
18.	zespół zamkowo-parkowy - brama główna pn.-zach.	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
19.	zespół zamkowo-parkowy - brama wejściowa zach.	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
20.	zespół zamkowy - brama przy Zameczku Romantycznym	Kościuszki		A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
21.	zespół zamkowo-parkowy - most I (grobla)			A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
22.	zespół zamkowy - most II			A-1023 z 27. 08.1979
23.	zespół zamkowy - zespół szklarni – storczykarnia	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
24.	zespół zamkowy - glorieta	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii

25.	zespół zamkowy - pawilon ogrodowy Elizin	Zamkowa	1	A-9 z 04.02.1955 A-1023 z 27.08.1979 Pomnik historii
26.	zespół zamkowy – park (w tym fontanny i zespół rzeźby parkowej)	Zamkowa	1	A-1023 z 27.08.1979 Pomnik historii
27.	zespół zamkowy – stajnia cugowa	3 Maja	14	A-1023 z 27.08.1979 Pomnik historii
28.	zespół zamkowy – wozownia	3 Maja	14	A-714 z 7.02.1973
29.	zespół folwarczny „Na Górnym”-kancelaria i mieszkanie administratora	Armii Krajowej (d. Krasickiego 51)	51G	A-1023 z 27. 08.1979
30.	zespół folwarczny „Na Górnym”- stajnia tzw. tyrolnia	Armii Krajowej (d. Krasickiego 51)	51C	A-1023 z 27. 08.1979
31.	zespół folwarczny „Na Górnym”- kurnik	Armii Krajowej (d. Krasickiego 51)	51C	A-1023 z 27. 08.1979
32.	zespół folwarczny „Na Górnym”- budynek, ob. internat	Armii Krajowej) (d. Krasickiego 51 b)	51	A-1023 z 27. 08.1979
33.	zespół folwarczny „Na Górnym”- elektrownia, ob. szpital	Paderewskiego	5	A-1023 z 27. 08.1979
34.	zespół folwarczny „Na Górnym”- budynek administracyjny i mieszkania	Armii Krajowej	50	A-1023 z 27. 08.1979
35.	zespół folwarczny „Na Górnym”- spichlerz	3 Maja	31	A-317 z 31.03.1969
36.	zespół folwarczny „Na Górnym”- magazyn rosolisów i likierów	Armii Krajowej	52	A-957 z 5.04.1976
37.	zespół alei z bażantarnią - bażantarnia			A-957 z 11.08.1968
38.	zespół alei z bażantarnią - aleja kasztanowa podsadzana żywopłotem z głogu	Kasprowicza		A-957 z 11.08.1968
39.	zespół alei z bażantarnią - pozostałości alei topolowej – <i>nie istnieje</i>	Składowa		A-957 z 11.08.1968

40.	zespół alei z bażantarnią - aleja grabowa z kilkoma kasztanowcami – <i>nie istnieje</i>	Partyzantów		A-957 z 11.08.1968
41.	zespół alei z bażantarnią - aleja grabowa z kilkoma kasztanowcami	Piekarska		A-957 z 11.08.1968
42.	zespół alei z bażantarnią - aleja lipowa	Trzeźnik (d. Lumumby)		A-957 z 11.08.1968
43.	zespół alei z bażantarnią - aleja dębowa podsadzana żywopłotem z grabu i głogu	Kraśińskiego		A-957 z 11.08.1968
44.	zespół alei z bażantarnią - pozostałości alei lipowej i jeden kasztanowiec – <i>nie istnieje</i>	Zielona		A-957 z 11.08.1968
45.	zespół alei z bażantarnią – aleja lipowa podsadzana żywopłotem grabowym i dwa buki	Reja		A-957 z 11.08.1968
46.	zespół alei z bażantarnią - aleja jesionowa	Sowińskiego		A-957 z 11.08.1968
47.	zespół alei z bażantarnią - aleja jesionowa	Kopernika		A-957 z 11.08.1968
48.	zespół alei z bażantarnią - aleja jesionowa podsadzana żywopłotem z suchodrzewu	Kazimierza Wielkiego		A-957 z 11.08.1968
49.	zespół alei z bażantarnią - aleja jesionowa podsadzana żywopłotem z głogu	Orzeszkowej		A-957 z 11.08.1968
50.	zespół alei z bażantarnią - pozostałości alei jesionowej podsadzanej żywopłotem z głogu – <i>nie istnieje</i>	Bema		A-957 z 11.08.1968
51.	zespół alei z bażantarnią - aleja dębowa podsadzana żywopłotem z głogu	Ogrodowa		A-957 z 11.08.1968
52.	dom	Bohaterów	4	A-916 z 4.08.1981
53.	dom	Cetnarskiego	27	A-945 z 15.11.1979
54.	dom	Cetnarskiego	29	A-944 z 12.02.1981
55.	zespół domu – dom	Cetnarskiego	31	A-946 z 5.03.1981
56.	zespół domu - oficyna	Cetnarskiego	31	A-946 z 5.03.1981

57.	dom	Cetnarskiego	33	A-808 z 5.03.1981
58.	willa	Dominikańska (d. Jana z Łańcuta 15	17	A-1029 z 25.11.1982
59.	willa „Zacisze”,	Grunwaldzka	7	A-915 z 4.08.1981
60.	budynek sądu rejonowego	Grunwaldzka	10	A-1284 z 28.03.1997
61.	zespół willi - willa	Grunwaldzka	15	A-103 z 9.02.2005
62.	zespół willi - ogród	Grunwaldzka	15	A-103 z 9.02.2005
63.	dom	Grunwaldzka	17	A-919 z 4.07.1979
64.	zespół willi - willa	Grunwaldzka	35	A-1210 z 5.03.1990
65.	zespół willi - ogród	Grunwaldzka	35	A-1210 z 5.03.1990
66.	zespół domu - dom	Grunwaldzka	44	A-923 z 5.09.1986
67.	zespół domu - zabudowa gospodarcza	Grunwaldzka	44	A-923 z 5.09.1986
68.	zespół domu - ogród	Grunwaldzka	44	A-1165 z 5.09.1986
69.	zespół willi „Trzeźnik” - willa	Grunwaldzka	70	A-38 z 30.06.2001
70.	zespół willi „Trzeźnik” - ogród	Grunwaldzka	70	A-38 z 30.06.2001
71.	zespół folwarczny „Na Dolnem” - dworek ob. muzeum	Kolejowa (d. Grunwaldzka 79),	1	A-943 z 10.11.1968
72.	zespół folwarczny „Na Dolnem” - ogród włoski - <i>nie istnieje</i>			5-ZR z 1.09.1948
73.	zespół willowy - willa	Jagiellońska	13	A-913 z 3.08.1993
74.	zespół willowy - budynek gospodarczy	Jagiellońska	13	A-913 z 3.08.1993
75.	zespół willowy - ogród	Jagiellońska	13	A-913 z 3.08.1993
76.	Kasyno Urzędnicze Ordynacji Łańcuckiej	Kościuszki	2	A-1016 z 2.11.1978
77.	dom „Piktonówka”	Kościuszki	13	A-1033 z 4.03.1980
78.	willa	Kraszewskiego	22 (d.14)	A-922 z 25.11.1982
79.	willa	Kraszewskiego	116 (d.42)	A-1065 z 15.09.1982
80.	willa	Mickiewicza	12	A-677 z 27.10.2011
81.	zespół domu - dom	Mickiewicza	14b	A-1001 z 30.06.1977
82.	zespół domu - ogród	Mickiewicza	14b	A-1001 z 30.06.1977
83.	zespół domu - dom	Moniuszki	3	A-1003 z 29.08.1977
84.	zespół domu - ogród	Moniuszki	3	A-1003 z 29.08.1977
85.	łaźnia żydowska	Ottona z Pilczy	2	A-1021 z 6.12.1978

86.	ujeżdźalnia wojskowa tzw. Reitschule - maneż	Paderewskiego/ 3 Maja		A-837 z 6.07.1979
87.	dom	Paderewskiego	12, 14	A-958 z 10.06.1976
88.	zespół domu - dom	Paderewskiego	18	A-918 z 17.09.1990
89.	zespół domu - ogród	Paderewskiego	18	A-918 z 17.09.1990
90.	zespół poczty konnej -poczta	Piłsudskiego	3	A-1066 z 5.09.1982
91.	zespół poczty konnej - wozownia - <i>nie istnieje</i>			A-1066 z 5.09.1982
92.	zespół poczty konnej -stajnia - <i>nie istnieje</i>			A-1066 z 5.09.1982
93.	budynek administracyjny (budynek d. poczty - zajazd)	Piłsudskiego	9	A-940 z 20.08.1996
94.	zespół willowy - willa	Piłsudskiego	11	A-935 z 12.11.1993
95.	zespół willowy - altanka	Piłsudskiego	11	A-935 z 12.11.1993
96.	zespół willowy - ogród	Piłsudskiego	11	A-935 z 12.11.1993
97.	willa „Luna”	Piłsudskiego	39	A-1285 z 30.04.1997
98.	dom	Piłsudskiego (d. Świerczewskiego 45)	51	A-1115 z 15.09.1982
99.	Zespół koszar 10 Pułku Strzelców Konnych - budynek główny koszarowy	Piłsudskiego	72 a	A-947 z 24.05.1995
100.	Zespół koszar 10 Pułku Strzelców Konnych - budynek administracyjny	Piłsudskiego	72	A-947 z 24.05.1995
101.	budynek mieszkalny gospodarczy	Podzwierzyniec	1	A-1125 z 25.11.1982
102.	budynek gospodarczy	Podzwierzyniec	1	A-1125 z 25.11.1982
103.	młyn elektryczny	Podzwierzyniec	90	A-228 z 5.09.2007
104.	kamienica	Rynek	15	A-428 z 2.09.2010
105.	kamienica	Rynek	17	A-1030 z 6.10.1997
106.	dom	Rynek	20	A-1024 z 12.02.1981
107.	zespół budynków poczty i zajazdu -kamienica	Rynek	32	A-1209 z 15.03.1990
108.	zespół budynków poczty i zajazdu - oficyna	Rynek 32 i Ottona z Pilczy 1		A-1209 z 15.03.1990 oraz postanowienie z 26.08.1993
109.	dom	Rzeźnicza	14	A-925 z 5.03.1981

110.	zespół domu - willa Reichardówka	Sienkiewicza	5	A-933 z 27.10.1977
111.	zespół domu - stajnia	Sienkiewicza	5	A-933 z 27.10.1977
112.	zespół domu - ogród	Sienkiewicza	5	A-933 z 27.10.1977
113.	budynek administracyjny	Słowackiego	9	A-938 z 5.03.1981
114.	dom	Słowackiego	11	A-939 z 5.03.1981
115.	dom	Słowackiego	12	A-936 z 12.02.1981
116.	dom	Słowackiego	13	A-937 z 5.03.1981
117.	zespół domu - dom	Sokoła	2 (d. 4)	A-1279 z 7.04.1990
118.	zespół domu - ogród	Sokoła	2 (d.4)	A-1279 z 7.04.1990
119.	dom	Tkacka	8	A-934 z 6.10.1986
120.	zespół domu - dom	Żardeckiego	2	A-924 z 14.09.1969
121.	zespół domu - ogród	Żardeckiego	2	A-924 z 14.09.1969

Rejestr zabytków ruchomych

W rejestrze zabytków ruchomych (Księga B) dokonano pięć wpisów. Łańcuckie dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła i sztuki użytkowej wpisane do rejestru to w większości elementy wyposażenia i wystroju świątyń. Łącznie prawną ochroną konserwatorską objętych jest ponad sto obiektów zabytkowych.

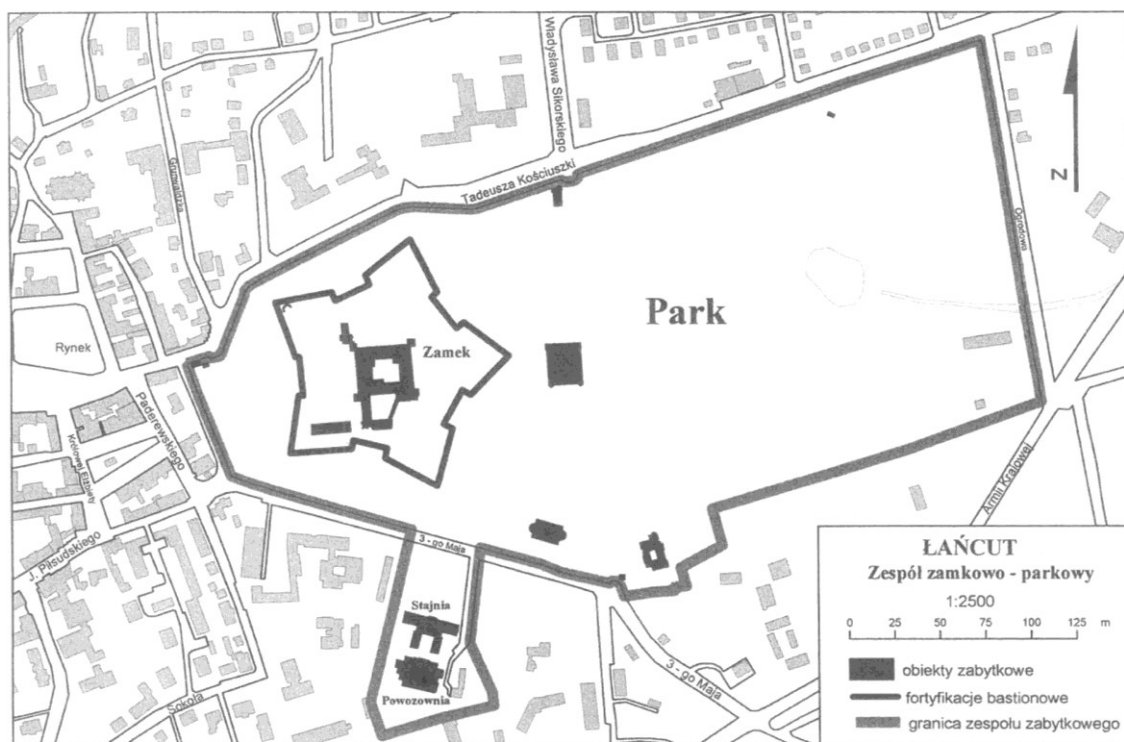
Rejestr zabytków archeologicznych

W rejestrze zabytków archeologicznych – Księdze C wpisane jest jedno stanowisko archeologiczne. Jednak ochronie konserwatorskiej podlega łącznie 9 stanowisk archeologicznych. Wszystkie pozostałe wpisane są do rejestru zabytków nieruchomych – Księgi A. (Por. Wykaz s. 42-43).

Pomnik historii

Terminem *Pomnik historii* określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem, na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Z uwagi na wyjątkowe wartości historyczne, artystyczne i naukowe, na prestiżową listę pomników historii, został decyzją Prezydenta RP z 25 sierpnia 2005 (Dz. U. 2005 nr 167 poz. 1402) wpisany zespół rezydencjonalny pod nazwą: „Łańcut - zespół zamkowo-parkowy” (<https://zabytek.pl/pl/obiekty/lancut-lancut-zespol-zamkowo-parkowy>).

Mapa z granicami zespołu zamkowo parkowego

Zespół zamkowy w łańcucie został uznany za pomnik historii jako drugi obiekt na terenie województwa Podkarpackiego (po leżajskim zespole klasztornym oo. bernardynów). Obecnie jest jednym z siedmiu pomników historii z terenu województwa podkarpackiego i jednym ze stu dwudziestu trzech⁴⁵ w Polsce, co potwierdza jego wyjątkową rangę w skali kraju.

Ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Dziedzictwo kulturowe oprócz ochrony poprzez wpis do rejestru zabytków jest chronione ustaleniami zawartymi w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia w mpzp mają na celu ochronę zabytków i ich otoczenia przed inwestycjami i działaniami, które mogą negatywnie wpłynąć na zabytek oraz krajobraz kulturowy. Dlatego też projekty i zmiany mpzp podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W obowiązujących planach zagospodarowania przestrzennego łańcuta wprowadzone są regulacje dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego, takie jak uwzględnienie obszarów i obiektów objętych ustawowymi formami ochrony oraz ujętymi w gminnej ewidencji zabytków⁴⁶,

⁴⁵ Stan na 30.06.2023 r.

⁴⁶ Wykaz obowiązujących planów oraz zmian planów por. <http://lancut.biuletyn.net/?bip=1&cid=108>

Należy zaznaczyć, że w 2023 r. Miasto Łańcut sfinalizowało długofalowy proces postępowania admiracyjnego w sprawie uchwalenia „Miejscowego planu zagospodarowania dla centrum miasta Łańcuta” oraz „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Łańcucie”⁴⁷.

Ochrona obiektów i obszarów – wartości kulturowych, widokowych i archeologicznych ustanowiona w przedmiotowych planach stanowi ważny element polityki związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego miasta, w zakresie określonym ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Gminna ewidencja zabytków Łańcuta

Gminna ewidencja zabytków stanowi podstawę do sporządzenia programu opieki nad zabytkami oraz do ustalania zapisów zasad i zakresu ochrony zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Jest to dokument otwarty i podlega okresowej aktualizacji⁴⁸.

Gminna ewidencja zabytków miasta prowadzona w formie kart ewidencyjnych zabytków liczy łącznie 420 obiektów architektury i budownictwa⁴⁹, obejmuje układ urbanistyczny, dzieła architektury i budownictwa: zamek, zespoły kościelne i klasztorne, kaplice i kapliczki, budynki użyteczności publicznej, mieszkalne i gospodarcze, a także fortyfikacje, obiekty techniki, przemysłowe oraz cmentarze.

Nie uwzględniono w przedmiotowym wykazie zabytkowych parków, ogrodów i alej, a stanowią one znaczący zasób w krajobrazie kulturowym miasta. Z uwagi na ich wpis do rejestru zabytków zgodnie z art. 22 ust. 5. pkt 1 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków powinny być włączone do gminnej ewidencji zabytków.

Odrębny zespół w ewidencji tworzą stanowiska archeologiczne. Aktualnie w wojewódzkiej ewidencji znajduje się 21 stanowisk archeologicznych w granicach miasta. Dla tych stanowisk założone są Karty Stanowisk Archeologicznych (KESA) w ramach systemu Archeologicznego Zdjęcia Polski.

⁴⁷ Obwieszczenie z dnia 27 lipca 2023 r. o wyłożeniu do publicznego wglądu projektów: Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla centrum miasta Łańcuta, Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Łańcucie:

http://www.lancut.pl/asp/pl_start.asp?typ=13&sub=0&subsub=0&menu=3&artykul=5728&akcja=artykul

Na koniec września 2023 r. procedura uchwalania mpzp znajdowała się na etapie finalizowania.

⁴⁸ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (tj. Dz.U. 2021 poz. 56).

⁴⁹ Stan na 30 lipca 2023 r., zgodnie z wykazem UM, źródło:

http://lancut.biuletyn.net/fls/bip_pliki/2023_04/BIPF5F86BEC1FD607Z/gez_miasta_lancuta_2023_v1.pdf

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA ŁAŃCUTA. ANALIZA SZANS I ZAGROZEŃ

Analiza stanu zachowania dziedzictwa miasta Łańcuta i działań służących jego poprawie wykonana została przy pomocy analizy SWOT jednej z najczęściej stosowanych technik/metod analitycznych (wykorzystywanych we wszystkich obszarach planowania strategicznego) stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego. Analiza zawiera rozpoznanie mocnych stron (*strengths*) i słabych stron (*weaknesses*) oraz aktualnych i potencjalnych szans (*opportunities*) i zagrożeń (*threats*).

Wykonano ją w oparciu o:

- analizy SWOT zawarte w przedstawionych powyżej dokumentach strategicznych miasta, poddając je krytycznej ocenie i aktualizacji,
- oględziny zabytków i obszarów zabytkowych miasta,
- konsultacje z pracownikami UM oraz innych jednostek administracyjnych.

Zestawienie wniosków wynikających z analizy SWOT diagnozuje obecną sytuację dotyczącą stanu dziedzictwa kulturowego w mieście oraz jego ochrony. Jednocześnie stanowi bazę do sformułowania priorytetów, kierunków działań i zadań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem miasta.

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • olbrzymi potencjał zabytkowy miasta z uwagi na zachowany bogaty zasób, historię i związane z nią znane postaci historyczne; • wysoka wartość zabytkowa zamku – jednej z najwspanialszych rezydencji możnowładczych w Rzeczypospolitej (obiekt wpisany na listę pomników historii); • wysoka wartość zabytkowa synagogi – jednego z najlepiej zachowanych obiektów architektury synagogalnej na Podkarpaciu, zarówno pod względem architektury, jak wystroju i wyposażenia wnętrza; • znaczący i interesujący w wielu aspektach zespół willi i domów z ogrodami, stanowiący o specyfice miasta i wyróżniający się w skali 	<ul style="list-style-type: none"> • zły stan techniczny części zasobu dziedzictwa kultury materialnej miasta, m. in. zespołu poddominikańskiego, obiektów pożydowskich, zabudowy willowej i przyrynkowej, zabytkowych obiektów na cmentarzu komunalnym; • niewystarczające wykorzystanie przez miasto potencjału zabytkowego, w szczególności zamku oraz willowej zabudowy do rozwoju gospodarczego w oparciu o turystykę; • niewielkie środki finansowe w budżecie miasta na dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach (dotacje celowe); • brak systemowego monitorowania stanu zachowania zasobu

<p>województwa;</p> <ul style="list-style-type: none"> • walory krajobrazowe miasta (z uwagi na duże kompleksy zabytkowej zieleni: park zamkowy, system alej oraz historyczne obszary leśne: Bażantarnia i Dębnik); • wyjątkowa wartość dziedzictwa niematerialnego tkwiąca w dziejach znamienitych rodów możnowładczych i postaciach związanych z łańcutem; • działalność instytucji działających w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami oraz dziedzictwa niematerialnego: <ul style="list-style-type: none"> – prężnie działające Muzeum-Zamek w łańcutie z wyjątkowymi zbiorami dzieł sztuki i jego wieloaspektową działalnością, – unikatowe Muzeum Gorzelnictwa z eksponatami przemysłu gorzelnianego, – działalność Miejskiej Biblioteki Publicznej w łańcutie, – działalność Koła 10 Pułku Strzelców Konnych, Stowarzyszenia Kultura, Stowarzyszenia Form Różnych, • uwarunkowania sprzyjające rozwojowi turystyki: <ul style="list-style-type: none"> – potencjał zabytkowy, – położenie na dogodnych trasach komunikacyjnych w pobliżu: autostrady A-4, przejść granicznych z Ukrainą, portu lotniczego Rzeszów – Jasionka, Rzeszowa oraz miejscowości interesujących dla turystów, jak Julin, Markowa, Medynia Głogowska, Leżajsk, Jarosław, czy Przemyśl, – Turystyczny Szlak Gniazd Rodowych Lubomirskich, – szlak rowerowy Green Velo, – Szlak Chasydzki; • muzyczne tradycje kulturalne: <ul style="list-style-type: none"> – Muzyczny Festiwal w łańcutie, – Międzynarodowe Mistrzowskie Kursy 	<p>kulturowego miasta;</p> <ul style="list-style-type: none"> • brak całościowego rozpoznania, zinwentaryzowania i badań dziedzictwa niematerialnego; • brak miejskiego/samorządowego koordynatora działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem; • brak wystarczającej współpracy i koordynacji działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem pomiędzy poszczególnymi wydziałami i jednostkami organizacyjnymi Urzędu Miasta; • utrudniony dostęp turystów do Muzeum Gorzelnictwa; • niewystarczająca promocja walorów kulturowych i turystycznych miasta poza województwem; • słaba integracja środowisk pozarządowych w mieście działających w obszarze ochrony dziedzictwa i jego promocji.
---	---

<p>Muzyczne im. prof. Z. Brzewskiego</p> <ul style="list-style-type: none"> uwzględnianie ochrony i zarządzania dziedzictwem w miejskich dokumentach strategicznych i programowych miasta, przede wszystkim studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, planach zagospodarowania przestrzennego, gminnym programie rewitalizacji, strategii rozwoju miasta. 	
---	--

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> realizacja ważnych dla ochrony dziedzictwa kulturowego miasta projektów oraz poprawy historycznych przestrzeni publicznych, m.in.: rewaloryzacja płyty Rynku; realizacja badań, prac remontowych i konserwatorskich oraz adaptacja do nowych funkcji dawnego zespołu kościelno-klasztornego oo. dominikanów; przeprowadzenie prac remontowo-konserwatorskich budynku Muzeum Gorzelnictwa oraz rozwój oferty wystawienniczej i edukacyjnej; wzrost świadomości roli i znaczenia dziedzictwa kulturowego wśród społeczności lokalnej dzięki realizacji odpowiednich działań promocyjnych i edukacyjnych; wzrost świadomości postrzegania dziedzictwa jako produktu turystycznego; rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; promocja miasta w mediach społecznościowych w skali regionu i kraju; wzrost zainteresowania miastem – rozwój turystyki dzięki wykorzystaniu walorów zabytkowych i krajobrazowych oraz, dzięki interesującej ofercie kulturalnej 	<ul style="list-style-type: none"> brak zrównoważonego rozwoju miasta z tytułu niedoceniań potencjału i znaczenia dziedzictwa; wykonywanie prac remontowych i konserwatorskich bez stosownych uzgodnień i pozwoleń, bez poszanowania substancji zabytkowej, w tym rozbudowa, przebudowa rozbiórka obiektów zabytkowych spowodowane głównie niską świadomością społeczną w postrzeganiu wartości dziedzictwa jako autentycznego, nieodnawialnego zasobu; degradacja zabytkowej zabudowy przez przypadkowe działania inwestycyjne, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne tj. dobro zabytku; postrzeganie obiektu zabytkowego wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie – jedynie jako zasobu historycznego; zagospodarowywanie obiektów zabytkowych w sposób powodujący zatracenie wyjątkowego charakteru zabytku; utrata tożsamości lokalnej poprzez komercjalizację zabytków; spadek atrakcyjności miasta spowodowany brakiem, niewystarczającą lub nieskuteczną

<p>i turystycznej;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjne zagospodarowanie obiektów zabytkowych; • wprowadzenie publicznych dyskusji w zakresie rewitalizacji zabytkowych obiektów i obszarów; • podniesienie jakości przestrzeni publicznych poprzez wykorzystanie narzędzi ochrony krajobrazu (m.in. tzw. ustawy krajobrazowej); • wykorzystanie dziedzictwa kulturowego do budowy marki „Łańcut”. 	<p>promocją opartą o walory dziedzictwa kulturowego;</p> <ul style="list-style-type: none"> • słabe wykorzystanie partycypacyjnego modelu zarządzania dziedzictwem – podejmowanie decyzji dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego bez udziału interesariuszy, aktywnie działających organizacji pozarządowych etc.; • malejące utożsamianie się mieszkańców miasta z dziedzictwem kulturowym; • malejące poczucie odpowiedzialności społecznej dla ochrony i opieki nad zabytkami; • klęski i zdarzenia losowe.
---	---

Podsumowując, wyodrębnione w analizie SWOT słabe i mocne strony oraz szanse i zagrożenia, należy zwrócić szczególną uwagę na następujące zagadnienia i problemy, które zdają się mieć zasadnicze znaczenie dla sformułowania założeń programowych – celów, priorytetów, kierunków działań oraz konkretnych zadań:

Stan zabytków oraz stan zagospodarowania historycznych obszarów

Stan zachowania zabytkowej zabudowy miasta zmienia się z roku na rok w wielu przypadkach z korzyścią dla wizerunku miasta. O pozytywnych realizacjach przy konkretnych obiektach oraz obszarach wspomniano we wprowadzeniu do niniejszego programu chcąc podkreślić znaczną rolę samorządu w tym zakresie. Należy jednak zauważyć liczne prace remontowe, konserwatorskie i archeologiczne prowadzone od kilkunastu lat i zakrojone na szeroką skalę w obrębie zespołu zamkowo-parkowego. Efekty prac ostatnich lat widoczne są także w obrębie zespołu kościoła parafialnego. Generalnie w dobrym stanie znajduje się także większość budynków użyteczności publicznej, stanowiących własność samorządu miasta oraz instytucji państwowych, tj. podmiotów dysponujących odpowiednimi zasobami finansowymi dla przeprowadzenia pełnego zakresu prac renowacyjnych, mających ponadto duże możliwości pozyskania na te cele funduszy zewnętrznych. Stan zabytkowych obiektów prywatnych jest bardzo zróżnicowany. Część obiektów jest dobrze utrzymywana, poddawana bieżącym remontom, część została w ostatnich latach poddana kompleksowym pracom remontowo-konserwatorskim, jednak znaczna część zabytkowej zabudowy miasta, obiektów eksponowanych i prezentujących wysokie wartości zabytkowe, wymaga szeroko zakrojonych działań rewaloryzacyjnych lub remontowo-konserwatorskich. Dotyczy to przede wszystkim zespołu poklasztornego oo. dominikanów, budynku synagogi, licznych willi, kamienic, budynku dawnej łaźni żydowskiej, czyli obiektów i miejsc odgrywających znaczącą rolę w przestrzeni historycznego miasta i jego krajobrazu kulturowego. Obiekty te w większości nie stanowią własności gminy, są jednak świadectwem bogatych dziejów miasta, wyrazem

jego tożsamości. Dlatego działania służące poprawie ich stanu technicznego, zachowania wartości zabytkowych, a niekiedy adaptacji do nowych funkcji powinny skupić uwagę wielu interesariuszy – właścicieli, służb konserwatorskich, samorządu miasta, lokalnych stowarzyszeń. Ważna jest tutaj także jakość wykonywanych prac i prowadzenie ich w uzgodnieniu z wkz, celem zapewnienia właściwej ochrony zabytkowej substancji.

Druga ważna kwestia – to przestrzeń publiczna. Łańcucki Rynek, Plac Sobieskiego oraz główne szlaki komunikacyjne, zwłaszcza te reprezentacyjne, prowadzące do najbardziej pożądanego przez turystę zabytku – łańcuckiego zamku, czy do kościoła farnego, stanowią o wizerunku miasta i wyznaczają standardy życia jego mieszkańców. Miejsca te czekają w dalszym ciągu na planowane od wielu lat działania rewaloryzacyjne. Dotyczy to zwłaszcza obszaru płyty Rynku, przy którym prace badawcze i projektowe już się rozpoczęły.

Ponadto wiele obszarów i obiektów w historycznej przestrzeni miasta, zostało zdominowanych przez reklamowy chaos lub tymczasową – lecz bardzo trwałą zabudowę szpecącą miasto. Banery, szyldy, reklamy, nośniki reklamowe często nie tylko niedostosowane do obiektu pod względem kompozycji, kolorystyki, formy i wymiaru, ale też nieestetycznie zamontowane lub zniszczone wpływają bardzo negatywnie na estetykę przestrzeni publicznej. Chaos przestrzenny potęgują też nieujednolicone tymczasowe miejsca handlu lub usług gastronomicznych i ich zróżnicowany stan zachowania. Dopełnia je zabudowa z lat 60. i 70. XX w., często z uwagi na zły stan zachowania, zasłonięta kolorowymi płachtami i reklamami. Te wszystkie elementy stanowią o jakości przestrzeni publicznej a tym samym wyznaczają standardy dla jego mieszkańców, dlatego są tak ważne w procesie rewitalizacji przestrzeni publicznych.

Monitoring zabytków i służby odpowiedzialne za ochronę i zarządzanie dziedzictwem

Bardzo zróżnicowany stan zachowania łańcuckich zabytków, zarówno zabytkowej substancji jak i ich stanu technicznego, sprawiają, że niezbędne jest podjęcie wielu działań umożliwiających zachowanie ich wartości i pełniejsze wykorzystanie do współczesnych funkcji. Rzetelna i obiektywna ocena stanu dziedzictwa kulturowego Łańcuta powinna zostać oparta na prowadzonym systematycznie monitoringu – stanu zabytków oraz działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dotychczasowy brak kompleksowej oceny i monitoringu stanu oraz istniejących i potencjalnych zagrożeń nie pozwala na jednoznaczną ocenę stanu zasobu zabytkowego miasta i utrudnia planowanie zadań.

O monitoringu dziedzictwa niematerialnego w ogóle trudno mówić, gdyż w Łańcucie jeszcze nie do końca zostało ono rozpoznane i zdefiniowane.

Brak monitoringu jest między innymi spowodowany brakiem koordynatora działań w urzędzie miasta /miejskiego konserwatora zabytków/, który byłby odpowiedzialny za działania związane z ochroną zabytków i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym (w zakresie przekazanych przez WKZ kompetencji). Ponadto ewidentnym problemem jest także niewystarczający zakres współpracy i komunikacji pomiędzy poszczególnymi wydziałami Urzędu Miasta jak i pomiędzy podległymi mu jednostkami – zarówno w zakresie realizacji zadań, jak i prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej. Stąd jako jedno z ważnych

zadań niniejszego programu opieki nad zabytkami uznać należy utworzenie samodzielnego stanowiska dla osoby odpowiedzialnej za sprawy związane z zabytkami w mieście, a zatem miejskiego konserwatora zabytków.

Badania oraz prezentacja i promocja dziedzictwa, działania edukacyjne i służące rozwojowi turystyki

W dziedzictwie kulturowym Łańcuta, z uwzględnieniem zespołu zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz wartości niematerialnych, tkwi potencjał rozwoju turystycznego miasta, a co za tym idzie gospodarczego, ekonomicznego, jak również – zawsze trudnego do wymiernego określenia – rozwoju społecznego.

Jak stwierdzono we wprowadzeniu do programu widać pozytywne skutki działań dla rozwoju turystyki i promocji dziedzictwa kulturowego. Nadal jednak niewystarczające są metodyczne badania i opracowania o zabytkach o charakterze historyczno-konserwatorskim, prowadzone pod kątem ich ochrony (z wyraźnie wyodrębnionym elementem wytycznych konserwatorskich). Niewystarczające, dla podejmowania właściwych decyzji w zakresie ochrony zabytków i formułowania wytycznych konserwatorskich, są także obecne analizy urbanistyczne, architektoniczne, historyczne dla cennych obszarów krajobrazów kulturowych. Konieczna jest także dokumentacja i inwentaryzacja zabytków najbardziej zagrożonych.

Takie działania mogą być inicjowane przez samorząd poprzez wsparcie organizacyjne i finansowe. Przyczynią się do ochrony poprzez dokumentację, a w dalszej kolejności edukację i promocję.

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. CELE, PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA

Określone w *Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami miasta Łańcuta na lata 2024-2027* cele, priorytety, kierunki działań i zadania generalnie wynikają z kilku zasadniczych kwestii:

- ustawowo określonych celów, jakim służyć powinny programy opieki nad zabytkami (ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 87, ust.2);
- wyznaczonych kierunków polityki krajowej oraz regionalnej (przyjętej przez Samorząd Województwa);
- dokumentów uchwalonych przez samorząd miasta;
- wniosków wynikających z analizy SWOT stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego miasta;
- analizy i oceny zasobu dziedzictwa kulturowego miasta i jego stanu zachowania, (dokonanej w trakcie wizji terenowych w okresie czerwiec – sierpień 2023 r.)

Należy zaznaczyć, że ostateczny wybór konkretnych zadań w czteroletniej perspektywie realizacji programu jest wynikiem przeprowadzonych konsultacji z pracownikami urzędu miasta, w celu wskazania takich zadań, które spełniając wskazane cele i priorytety, będą równocześnie realne do wykonania przez samorząd miasta.

W programie uwzględniono część zadań zaplanowanych w poprzednich programach dla miasta Łańcuta (z różnych powodów niezrealizowanych), które nadal są istotne w kontekście ustawowych celów jakim służyć winien program opieki nad zabytkami.

Wskazane cele, priorytety i kierunki działań sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej, natomiast planowane zadania powinny zostać zrealizowane w okresie czterech lat obowiązywania niniejszego *GPOnZ*. Należy też mieć na uwadze fakt, że każde programowanie, którego założeniem jest osiągnięcie celów może – ze względu na czynniki zewnętrzne i wewnętrzne – nie przebiegać zgodnie z przyjętymi założeniami. Dlatego bardzo ważnym elementem procesu realizacji *GPOnZ* jest prowadzenie monitoringu, dzięki któremu można przeciwdziałać zagrożeniom, reagować na pojawiające się zmiany, a w razie konieczności korygować wyznaczone cele.

Wskazane zadania nie stanowią zamkniętego zbioru. W czteroletnim okresie realizacji *GPOnZ* mogą one podlegać pewnej weryfikacji uwzględniającej aktualną sytuację. Ponadto, zgodnie z obowiązującymi zasadami planowania rozwoju, proces programowania powinien mieć charakter interaktywny poprzez szeroki udział interesariuszy (zgodnie z partycypacyjnym podejściem do zarządzania). *GPOnZ* należy też traktować jako element informacyjno-promocyjny oraz edukacyjny w prowadzonej przez samorząd polityce.

Założenia programowe znacznie wykraczają poza opiekę nad zabytkami w rozumieniu przepisów ustawy o ochronie zabytków... i obejmują prowadzenie polityki w dziedzinie ochrony przestrzeni kulturowej gminy i dziedzictwa kulturowego – materialnego i niematerialnego. Zaplanowane zadania, powinny być podejmowane i realizowane przez różne podmioty – nie tylko samorząd miasta i podległe mu jednostki, lecz również właściciele

i użytkowników obiektów zabytkowych, instytucje kultury, urząd ochrony zabytków, samorząd wojewódzki i powiatowy, środowiska naukowe, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe itp., przy czym zakłada się, że na samorządzie gminy – poza wykonaniem zadań, za które jest bezpośrednio odpowiedzialny spoczywać też będzie rola koordynatora zaplanowanych działań, jak również prowadzenie monitoringu realizacji GPOnZ. Samorząd gminy pełnić też powinien funkcję inspirującą i wspierającą. Celem działań władz gminy i podległych mu jednostek jest prowadzenie spójnej polityki w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego gminy, współpraca w tym zakresie z szerokim kręgiem interesariuszy.

CEL I. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA DLA ZACHOWANIA JEGO WARTOŚCI	
Priorytet I. Zachowanie dziedzictwa kulturowego	
KIERUNEK	ZADANIA
1. Ochrona krajobrazu kulturowego i układu urbanistycznego	Kontynuacja realizacji projektu zagospodarowania płyty rynku i rewitalizacji przestrzeni centrum miasta zgodnie z założeniami i projektami uzgodnionym z PWKZ.
	Modernizacja sieci infrastruktury technicznej i nawierzchni ulic oraz ciągów pieszych w granicach zespołu staromiejskiego wpisanego do rejestru zabytków w uzgodnieniu z PWKZ odnośnie rodzaju nawierzchni ulic, formy oznakowania oraz elementów małej architektury. Za priorytetowy uznaje się obszar Placu Sobieskiego.
	Ochrona zabytkowych zespołów zieleni: - kontynuacja prac pielęgnacyjnych i konserwatorskich przy zabytkowych alejach, w pierwszej kolejności alei przy ulicach: Reja, Sowińskiego, Przybosia, Jagiellońskiej, Składowej, Piekarskiej, dla których została opracowana inwentaryzacja i ocena stanu zachowania; - stopniowe odtworzenia alei, które uległy częściowej lub całkowitej degradacji; - rewitalizacja Lasu Dębik.
	Podjęcie prac nad utworzeniem parku kulturowego Zespołu staromiejskiego Łańcuta wraz z zespołem zamkowo-parkowym oraz planu jego ochrony.
	Przyjęcie, w formie zarządzenia Burmistrza Miasta, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych na nieruchomościach wchodzących w skład gminnego zasobu nieruchomości oraz nieruchomościach miejskich jednostek organizacyjnych.
	Ochrona zabytków w decyzjach o warunkach zabudowy dla obiektów włączonych do gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarach poza granicami miejscowych planów zagospodarowania

	przestrzennego.
2. Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi	<p>Wystąpienie do PWKZ z wnioskiem o wpis do rejestru zabytków nieruchomości (rejestr A – zabytki budownictwa i architektury) następujących obiektów będących własnością miasta:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kamienicy przy Pl. Sobieskiego 18 – siedziba Urzędu Miasta – jedna z kamienic wyróżniających się pod względem wystroju architektonicznego elewacji, pierwotnie należąca do lekarza Ignacego Arcta, – Kamienica przy pl. Sobieskiego 19 – jeden z nielicznych przykładów modernistycznej zabudowy miasta, – Szkoła Podstawowa Nr 1, dawna Szkoła Ludowa przy ul. Piłsudskiego 7 – najstarszy zachowany budynek szkolny w Łąncucie, – Budynek przy ul. Danielewicza 8, ob. siedziba Biblioteki Pedagogicznej – dawna rzeźnia, później siedziba Stowarzyszenia Gwiazda – obiekt wyróżniający się przede wszystkim wartościami historycznymi.
	<p>Weryfikacja i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków prowadzonej w formie kart adresowych oraz wykazu na stronie internetowej miasta dla obiektów architektury i budownictwa oraz stanowisk archeologicznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> – weryfikacja i korekta gminnej ewidencji zabytków Łąncuta, zarówno w zakresie ujętych w niej obiektów nieruchomości jak i danych zawartych w kartach adresowych zabytków, – weryfikacja i aktualizacja danych dotyczących stanowisk archeologicznych, – opracowanie kart adresowych zasobów zieleni miasta wpisanych do rejestru zabytków (zabytkowych alei i parków).
	<p>Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków ruchomych najcenniejszych zabytkowych pomników nagrobnych na terenie cmentarza komunalnego.</p>
	<p>Przeprowadzenie prac remontowo-konserwatorskich obiektów zabytkowych stanowiących własność lub współwłasność gminy miejskiej, albo pozostających w zarządzie. W tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> – prace konserwatorskie i budowlane przy zabytkowej kaplicy (1862 r.) na cmentarzu komunalnym, – prace konserwatorskie przy zabytkowych nagrobkach na cmentarzu komunalnym, – remont elewacji budynku dawnej szkoły ludowej męskiej, obecnie szkoły podstawowej nr 1 im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego, – prace remontowo-konserwatorskie budynku dawnej elektrowni przy ul. Łysa Góra 6.
	<p>Kontynuacja starań samorządu miasta o współdziałanie z obecnym właścicielem łańcuckiej synagogi w zakresie poprawy stanu technicznego i stanu zabytkowej substancji.</p>
	<p>Udzielanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy</p>

	<p>objektach zabytkowych przy założeniu stopniowego wzrostu środków finansowych na ten cel.</p> <p>Zapewnienie w długoletnim planie finansowym oraz corocznym budżecie miasta środków finansowych na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta oraz na rewaloryzację historycznych przestrzeni.</p> <p>Wdrożenie innych form wsparcia finansowego dla właścicieli i użytkowników zabytkowych obiektów (wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków) – np. ulgi podatkowe, finansowanie prac inwentaryzacyjnych i dokumentacyjnych, działania w zakresie partnerstwa publiczno-prywatnego).</p>
3. Ochrona dziedzictwa archeologicznego	<p>Zintegrowana ochrona stanowisk archeologicznych poprzez konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz objętych ochroną określoną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego</p> <p>Zapobieganie inwestycjom na terenie stanowisk archeologicznych bez nadzoru konserwatorskiego.</p>
4. Ochrona dziedzictwa niematerialnego	<p>Wspieranie działań dążących do pełnego rozpoznania i identyfikacji zjawisk niematerialnego dziedzictwa łańcuta poprzez współpracę ze specjalistycznymi instytucjami, ekspertami, depozytariuszami dziedzictwa.</p> <p>Ochrona, stosowanie, przywracanie i promowanie historycznych nazw miejscowych, m.in. ulic, obszarów, dzielnic, obiektów architektonicznych i budowlanych związanych z historią miasta i z lokalnymi tradycjami.</p> <p>Wspieranie przedsięwzięć dokumentacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych zmierzających do zebrania (udokumentowania) i popularyzacji miejscowych zwyczajów, rzemiosł i umiejętności.</p> <p>Kontynuacja działań samorządu we współpracy z innymi podmiotami w zakresie podtrzymywania i promocji tradycji muzycznych, w szczególności Muzycznego Festiwalu w Łącutcie, Międzynarodowych Kursów Muzycznych im. Zenona Brzewskiego, Letnich Metodycznych Warsztatów Pianistycznych „Od rzemiosła do mistrzostwa”.</p> <p>Wspieranie lokalnych stowarzyszeń w działaniach polegających na kultywowaniu łańcuckich tradycji i obyczajów, upamiętniających wydarzenia i postaci związane z łańcutem, m.in. związanych z historią 10 Pułku Strzelców Konnych, historią gorzelnictwa, tkactwa, lokalnego rzemiosła sztukatorskiego i ciesielskiego, sztuki budowlanej.</p> <p>Wspieranie jednostek, grup, wspólnot (w tym przedsiębiorców, rzemieślników, twórców) praktykujących i przekazujących kolejnym pokoleniom lokalne tradycje oraz umiejętności związane z rzemiosłem.</p> <p>Promocja rzemiosł, tradycji lokalnych, produktów regionalnych oraz ginących zawodów, m.in. w ramach jarmarków, w mediach tradycyjnych i społecznościowych.</p> <p>Wzmacnianie związku mieszkańców łańcuta z niematerialnym</p>

	wymiarem dziedzictwa miasta poprzez działania dokumentacyjne, edukacyjne i promocyjne (w tym m.in. kontynuacja projektu prowadzonego przez Miejską Bibliotekę Publiczną pn. Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej).
5. Rozpoznanie, badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnianie wyników badań	Prowadzenie bieżącej aktualizacji danych o obiektach i obszarach ujętych w GEZ w Systemie Informacji Przestrzennej Łańcuta. Zadanie to dotyczy także udostępnienia danych o zabytkach archeologicznych ujętych w GEZ.
	Wsparcie działań na terenie Muzeum Zamek w Łańcutie w zakresie dokumentowania historii założenia – wyników badań historycznych i prac archeologicznych.

Cel II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego miasta dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego

Priorytet 1. Dziedzictwo kulturowe czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego miasta

KIERUNEK	ZADANIA
1. Edukacja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz wspieranie rozwoju turystyki kulturowej	Kontynuacja, wspieranie i rozwijanie organizowanych w Łańcutie cyklicznych wystaw, imprez i festiwali promujących dziedzictwo kulturowe.
	Wydawanie i wspieranie innych podmiotów w publikowaniu folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego miasta.
	Upamiętnianie ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z miastem m.in. poprzez działalność wydawniczą (regionalia), organizowanie okazjonalnych ekspozycji, uroczystości itp.
	Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji szkolnej, w tym edukacja dzieci i młodzieży szkolnej poprzez organizowanie konkursów, wystaw, wycieczek szkolnych popularyzujących historię miasta oraz jego zabytki.
	Wykorzystywanie w działaniach edukacyjnych i promocyjnych różnorodnych, atrakcyjnych narzędzi i metod, (np. lekcje muzealne, konkursy, Questing, gry terenowe).
	Informowanie lokalnej społeczności o podejmowanych działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego; o odkryciach konserwatorskich i archeologicznych itp., w celu budowania pozytywnego stosunku mieszkańców miasta do dziedzictwa i potrzeby jego ochrony oraz kreowania właściwych zachowań, co docelowo powinno się przyczynić do unikania sytuacji konfliktowych z właścicielami zabytków.
	Aktywne włączanie się miasta i prowadzonych przezeń instytucji kultury w coroczne ogólnopolskie wydarzenia kulturalne, m.in. obchody Europejskich Dni Dziedzictwa, pozwalające na szerokie propagowanie dziedzictwa kulturowego w skali województwa i kraju.
	Stymulowanie zasad partnerstwa i współodpowiedzialności mieszkańców za zachowanie dziedzictwa kulturowego w gminie –

	<p>wdrożenie programu informacyjnego we współdziałaniu ze środowiskami lokalnymi, promowanie prawidłowych postaw wobec zabytków.</p> <p>Rewaloryzacja i zagospodarowanie Stawu Browarnego w Łąncucie dla potrzeb utworzenia Centrum Wypoczynku i Rekreacji</p> <p>Tworzenie szlaku/ów dziedzictwa – oznakowanie wybranych obiektów i miejsc przy pomocy estetycznych, zunifikowanych tabliczek informacyjnych, wydanie popularyzujących szlak/i materiałów promocyjnych (w wersji tradycyjnej i elektronicznej).</p> <p>Wypracowanie przez samorząd miasta zasad współpracy z Muzeum-Zamkiem w Łąncucie – m.in. wsparcie przez zamek promocji miasta – jego walorów kulturowych i krajobrazowych, w celu wydłużenia pobytu w mieście turystów zwiedzających zamek.</p> <p>Budowanie marki turystycznej miasta w oparciu o bogactwo dziedzictwa kulturowego – tworzenie produktów turystyki kulturowej, np. <i>Łącut – miasto willi i ogrodów, Łącut Wielokulturowy, Łącutkie gorzelnictwo.</i></p> <p>Tworzenie wspólnej oferty turystycznej miasta i regionu wykorzystującej walory krajobrazowe i kulturowe (m.in. współpraca w tym zakresie z Urzędem Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego i Podkarpacką Regionalną Organizacją Turystyczną) – zintegrowanie działań promocyjnych samorządu miasta w zakresie turystyki z działaniami samorządu wojewódzkiego, samorządów gmin ościennych oraz powiatu jako naturalnych partnerów.</p>
2. Tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym	<p>Zatrudnienie w Urzędzie Miasta kompetentnej osoby odpowiedzialnej za opiekę nad zabytkami i ochronę zabytków, jednocześnie koordynatora działań i prac przy zabytkach na terenie miasta (miejskiego konserwatora zabytków)</p> <p>Udział pracownika/pracowników Urzędu Miasta i jednostek podległych odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego oraz jego promocję w szkoleniach dotyczących szeroko pojętej ochrony dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Tworzenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe miasta w obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury.</p> <p>Wsparcie i pomoc formalno-prawna dla podejmujących działalność gospodarczą w obszarach szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego (jego ochrony, promocji, rozwoju turystyki kulturowej).</p> <p>Inwestycje miasta w infrastrukturę, np. ścieżki rowerowe, sezonowe wypożyczalnie sprzętu, punkty widokowe, tablice informacyjne itp. w zakresie rozwoju turystyki pieszej i rowerowej (w oparciu o walory kulturowe, krajobrazowe</p>

VIII. ZARZĄDZANIE GMINNYM PROGRAMEM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2024-2027

VIII.1. Instrumentarium realizacji gminnego programu

Zgodnie z *ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* odpowiedzialnym za wdrożenie *GPOnZ* jest Burmistrz miasta. Zakłada się, że za realizację *GPOnZ* odpowiedzialne są poszczególne wydziały Urzędu Miasta Łańcuta oraz jednostki samorządu, zgodnie z ich kompetencjami. W przypadku powołania osoby na stanowisko do spraw ochrony i opieki nad zabytkami będzie ona głównym koordynatorem działań związanych z realizacją zadań.

W przypadku nieutworzenia ww stanowiska ds. ochrony i opieki nad zabytkami, bezpośrednim koordynatorem odpowiedzialnym za wykonanie założeń programowych gminnego programu będzie Wydział Gospodarki Komunalnej i Inwestycji.

Zakłada się także, że zadania określone w *GPOnZ* będą realizowane poprzez wspólne działanie władz miasta z wojewódzkim konserwatorem zabytków, samorządem województwa, diecezją/parafią, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami i posiadaczami obiektów.

W celu efektywnej realizacji programu opieki nad zabytkami zadania w nim określone oparte będą o następujące instrumenty wdrażania:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych; m.in. uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy zabytkach, studium ochrony wartości kulturowych oraz studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego, uchwalenie planu ogólnego, opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i ujęcie w nich zagadnień dotyczących ochrony zabytków,
- instrumenty finansowe – w tym planowanie w rocznych budżetach samorządu środków finansowych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane, przeznaczanie środków finansowych na remonty i konserwacje zabytków stanowiących własność Gminy, wykorzystywanie środków z innych źródeł w postaci dotacji celowych na zadania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- instrumenty koordynacji – w tym realizacja zadań dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego; współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi, akademickimi oraz związkami wyznaniowymi,

- instrumenty społeczne – stymulowanie działań w zakresie edukacji, informacji i promocji dotyczących opieki i ochrony zabytków, do ich utrzymywania w należytym stanie, inspirowanie do działań właścicieli obiektów zabytkowych oraz niezależnych podmiotów (instytucje, stowarzyszenia, osoby prawne i fizyczne) na rzecz zagospodarowania zabytków, ich promocji i popularyzacji,
- instrumenty kontrolne – w tym monitoring i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie sprawozdań z realizacji *GPOnZ*. Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz miasta ma obowiązek sporządzania raz na 2 lata (w czteroletnim okresie obowiązywania *GPOnZ*) sprawozdania z jego realizacji i przedstawienia go Radzie Miasta.

VIII.2. Wskaźniki oceny gminnego programu

Sporządzenie wzmiankowanych powyżej sprawozdań, powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca przede wszystkim:

- liczba wykonanych zadań zaplanowanych w programie do realizacji;
- efektywność wykonania zadań;
- wartość finansową zadań zrealizowanych;
- wartość finansową przyznaną i pozyskaną dotacji;
- efektywność współpracy z jednostkami odpowiadającymi za zabytki, interesariuszami ochrony zabytków.

Ocenie poziomu realizacji gminnego programu pomóc mają wskaźniki oceny realizacji celów.

Cel I Ochrona dziedzictwa kulturowego miasta dla zachowania jego wartości

- Wykaz oraz liczba zrealizowanych zadań: rewitalizacja płyty rynku, nawierzchni ulic i placów, rewitalizacja Lasu Dębny; wartość finansowa zrealizowanych zadań;
- Wykaz i liczba poddanych pielęgnacji /odtworzonych alej;
- Liczba uzgodnionych obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych na nieruchomościach wchodzących w skład gminnego zasobu nieruchomości oraz nieruchomościach miejskich jednostek organizacyjnych według zasad i warunków ich sytuowania zgodnie z przyjętym zarządzeniem;
- Wykaz i liczba projektów / zadań / prac remontowo-konserwatorskich obiektów zabytkowych zrealizowanych przez samorząd miasta;
- Wykaz i liczba oraz wartość dotacji udzielonych przez samorząd miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych;
- Wykaz i liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków (nieruchomych i ruchomych);

- Wykaz i liczba zweryfikowanych / zaktualizowanych danych o obiektach włączonych do gminnej ewidencji;
- Wykaz i liczba inicjatyw związanych z identyfikacją, dokumentacją i promocją elementów dziedzictwa niematerialnego.

Cel II Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego miasta dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego

- Wykaz i liczba wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe;
- Liczba wydarzeń oraz projektów edukacyjnych i promocyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego zrealizowanych przez samorząd miasta i jednostki podległe;
- Wykaz i liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- Liczba szkoleń i liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- Utworzenie w Urzędzie Miasta stanowiska ds. ochrony zabytków.

IX. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce złożony jest z wielu różnorodnych i niezależnych od siebie elementów. Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza. Opieka ta polega m.in. na zapewnieniu warunków do: prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim. Finansowanie tych działań także jest obowiązkiem podmiotu posiadającego tytuł prawny do zabytku (niezależnie czy jest to podmiot prywatny, wyznaniowy, samorządowy czy państwowy). Wsparciem w realizacji tych zadań mogą być środki publiczne przekazywane w formie dotacji celowej, udzielanej na wniosek właściciela zabytku, użytkownika lub osób przez nie upoważnionych. Ustawa o ochronie zabytków określa zasady udzielania dotacji przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na których podstawie utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków miały być administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia.

Zakłada się, że źródłem finansowania zadań wskazanych do realizacji w gminnym programie miasta Łańcut będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji samorządu miasta (budżet własny), jak również inne źródła – środki pozyskane (programy i projekty dotacyjne). Przewiduje się również wydatkowanie środków przez innych interesariuszy realizujących zadania ochrony i opieki nad zabytkami.

Potencjalne źródła finansowania zadań i działań gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Łańcuta na lata 2024-2027

1. Środki publiczne

1.1. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Wśród corocznie ogłaszanych programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego istotne znaczenie dla realizacji zadań niniejszego gminnego programu mają:

- program *Ochrona zabytków*, którego celem jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne;
- program *Ochrona zabytków archeologicznych* dedykowany ochronie dziedzictwa archeologicznego poprzez realizację zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych;

- program *Kultura ludowa i tradycyjna* skierowany na wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania;
- program *Wspieranie działań muzealnych* poświęcony działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci projektów wystawienniczych;
- program *Kultura cyfrowa*, który dofinansowuje udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.

Szczegółowe informacje o programach, daty naborów i formularze wniosków znajdują się na stronach MKiDN, pod adresem: <https://www.gov.pl/web/kultura/programy-z-zakresu-dziedzictwa-kulturowego-i-historycznego>.

1.2. Środki Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dotacje to środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda. Mogą być one przeznaczane na ściśle określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy zabytkach nieruchomych oraz przy zabytkach ruchomych położonych na terenie województwa podkarpackiego i wpisanych do rejestru zabytków. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie ww. prac, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku – dotacja na prace planowane,
- nakładów koniecznych na wykonanie ww. prac, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji – refundacja.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane może m.in. obejmować nakłady konieczne na: sporządzanie ekspertyz technicznych i konserwatorskich; badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych; opracowanie programu konserwatorskiego, projektów budowlanych; zabezpieczanie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, odnowienie i odtworzenie okładzin architektonicznych, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego; modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych; wykonanie izolacji przeciwwilgociowej; uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach architektonicznych; zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Aktualne zasady, tryb postępowania, procedurę rozpatrywania wniosków w sprawie przyznawania dotacji określa Rozporządzenie nr 14/2022 Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu z dnia 14 października 2022 roku dostępny na stronie

internetowej: <https://www.wuozprzemysl.pl/sites/default/files/do-pobrania/2022-10/regulamin132.pdf>.

1.3. Rządowy Program Odbudowy Zabytków

W 2023 r. ogłoszony został Rządowy Program Odbudowy Zabytków, którego środki przeznaczone są dla jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie przyznawane jest na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace. Program dopuszcza dofinansowanie prac przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Więcej informacji o programie na stronie: <https://www.gov.pl/web/premier/rzadowy-program-odbudowy-zabytkow>.

1.3. Fundusz Kościelny

Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Mogą być przeznaczone na odbudowę, konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej. Dotacje udzielane są na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Aktualne informacje dotyczące Funduszu Kościelnego znajdują się na stronie internetowej: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>.

1.4. Dotacje ze środków jednostek samorządu terytorialnego (województwa, powiatu, gminy)

Dotacje Samorządu Województwa Podkarpackiego

Z budżetu Województwa Podkarpackiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków znajdującym się na terenie województwa podkarpackiego, posiadającym istotne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego ze szczególnym uwzględnieniem jego wartości historycznej, artystycznej, naukowej, sakralnej oraz dostępności na potrzeby społeczne, kulturalne, edukacyjne i turystyczne. O dotację może ubiegać się każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku, jeżeli posiadanie to oparte jest o tytuł prawny do zabytku wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Szczegółowe kryteria oraz tryb weryfikacji

i przyznawania pomocy finansowej, jak też jej realizacji określa stosowny regulamin przyjmowany w postaci uchwały Sejmiku Województwa Podkarpackiego. Obecnie obowiązuje Uchwała NR XXX/508/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie określenia zasad i kryteriów udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego. Szczegółowe informacje dostępne są na stronie internetowej:

https://www.podkarpackie.pl/images/KULTURA/2023/01/zabytki/zabytki_uchwala_swp.pdf.

W 2023 r. przyznano dotacje na kwotę 5 350 000 zł.

Dotacje Samorządu Miasta Łańcuta

Z budżetu samorządu miasta Łańcuta mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych zabytków przy zabytku, jeżeli zabytek ten spełnia łącznie następujące kryteria:

- 1) znajduje się na stałe na obszarze miasta Łańcuta,
- 2) posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców miasta Łańcuta,
- 3) jest wpisany do rejestru zabytków lub do gminnej ewidencji zabytków miasta Łańcuta.

Dotacja na prace lub roboty budowlane przy zabytku może finansować nakłady obejmujące:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,

- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub gminnej ewidencji zabytku, o których mowa w pkt 7-15,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Szczegółowe informacje przyznawania dotacji zawarte są w uchwale Nr V/25/2011 Rady Miasta Łańcuta z dnia 24 lutego 2011 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu Miasta Łańcuta na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz uchwale NR XXX/188/2020 RADY MIASTA ŁAŃCUTA z dnia 9 września 2020 r. zmieniającej uchwałę Rady Miasta Łańcuta Nr V/25/2011 z dnia 24 lutego 2011 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu Miasta Łańcuta na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

2. Środki publiczne europejskie

2.1. Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FENIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FENIKS) stanowi kontynuację dwóch wcześniejszych programów Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 oraz 2014-2021

Głównym celem programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym wśród kilku sektorów uwzględniono wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. W sektorze tym planowane są „działania mające na celu ochronę zabytków o światowym i krajowym znaczeniu zarówno ruchomych i nieruchomych⁵⁰”, rozwój instytucji kultury oraz wspieranie adaptacji zabytków do nowych funkcji kulturalnych i społecznych.

Program skierowany jest do wielu podmiotów, w tym m.in. do: jednostek samorządu terytorialnego, państwowych jednostek budżetowych i administracji publicznej, instytucji kultury, organizacji pozarządowych, kościołów i związków wyznaniowych. Szczegółowe informacje o programie znajdują się na stronie <https://www.feniks.gov.pl/strony/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/prawo-i-dokumenty/#/domyslne=1>.

2.2. Program Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027

Program Fundusze Europejskie dla Podkarpacia będą wspierane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego Plus. Program został przyjęty Uchwałą Nr 445/9205/22 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 20 grudnia 2022 r.

⁵⁰ <https://www.feniks.gov.pl/strony/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/program-feniks/> (stan na 13 sierpnia 2023 r.).

Środki mają być skierowane przede wszystkim na dofinansowanie zadań w obszarach innowacji, cyfryzacji, ochrony środowiska, edukacji, rynku pracy, infrastruktury transportowej. W ramach priorytetu 5 Przyjazna Przestrzeń Społeczna zaplanowano jeden z celów szczegółowych dotyczący wzmocnienia roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

W celu poszerzenia jakości i dostępu do oferty kulturalnej dla mieszkańców regionu, przewidywane są m.in. następujące działania:

- modernizacja istniejącej infrastruktury wojewódzkich instytucji kultury w celu zniesienia ograniczeń w dostępie do dóbr kultury oraz szerszego udostępnienia zasobów i różnych form ich działalności.
- budowa nowych obiektów wojewódzkich instytucji kultury.

Wspierane będą przedsięwzięcia infrastrukturalne dążące do utworzenia/rozwoju szlaków turystycznych o oddziaływaniu międzyregionalnym oraz projekty o strategicznym znaczeniu dla rozwoju turystyki w regionie:

- utworzenie szlaku rowerowego w tym działania inwestycyjne oraz działania mające na celu rozwój kompleksowego produktu turystycznego w oparciu o istniejący przebieg Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo;
- wsparcie pieszych szlaków turystycznych opartych na ich potencjale przyrodniczym i kulturowym;
- utworzenie szlaków wodnych, zbudowanie zintegrowanego, kompleksowego produktu turystycznego w oparciu o potencjał podkarpackich rzek dzięki utworzeniu niezbędnej infrastruktury i wspólną promocję.

Program skierowany jest do wielu odbiorców.

Szczegółowe informacje o programie znaleźć można na stronie:

<https://funduszeue.podkarpackie.pl/szczegoly-programu/prawo-i-dokumenty/program-fundusze-europejskie-dla-podkarpacia>.

WYBRANA LITERATURA:

- Baniukiewicz Elżbieta, *Park w Łańcucie*, Warszawa 1972.
- Łańcut. *Studia i szkice z dziejów miasta*, red. W. Bonusiak, Rzeszów 1997.
- *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Łańcut i okolice*, opr. Omilanowska Małgorzata, Sito Jakub, Warszawa 1994.
- Kluz Joanna, Bagińska-Żurawska Teresa, *Cetnarscy*, Łańcut 2016.
- *Łańcut. Informator turystyczny*, Bagińska-Żurawska Teresa, Kucaba-Łyszczek Edyta, Lauzer Bożena (red.), Łańcut 2013.
- *Łańcut. Zarys Rozwoju Przestrzennego Od Powstania Do Współczesności*, red. J. Malczewski (red.) Łańcut, 1999.
- Paterak Marta, *Fara w Łańcucie*, Łańcut 2017.
- Pelc Zbigniew, *Mój Łańcut*, Łańcut 1997.
- *Studia i Materiały. Ogród i park Potockich w Łańcucie. Badania – Projekty – Realizacje, Ogrody Nr 7 (13)*, Warszawa 1999.
- Trzeźniowski Zbigniew, *Didko spod kamiennego mostu. Legendy i opowieści z Łańcuta i okolicy*, Rzeszów 1999.
- Trzeźniowski Zbigniew, *W zakamarkach łańcuckiej okolicy*, Rzeszów 2002.
- Trzeźniowski Zbigniew, *W miasteczku Łańcucie. Wspomnienia*, Rzeszów 2013.
- Trzeźniowski Zbigniew, *Boże latarnie. Kapliczki i Krzyże w Łańcucie i okolicy*, Rzeszów 2014.

Przewodniczący Rady: Mirosław Rzeszółko